

CONCETTA LA MAZZA

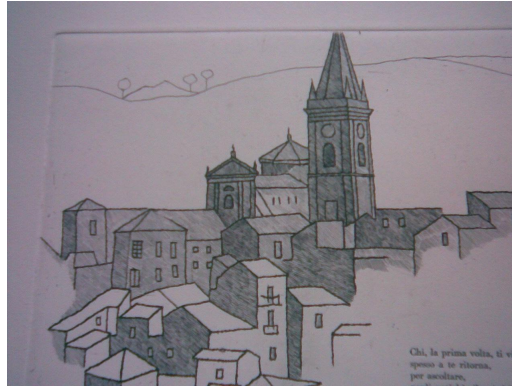
Foarby de blauwe loft

Biografy

Concetta La Mazza waard berne yn Novara di Sicilia yn 1936, âldste dochter fan Domenico La Mazza en Teresa Correnti. Yn 1950, nei in pynlike perioade fan "fertrouwen" oan har muoike fan memmekant, kaam se by har âlden yn Domodossola, dêr't se noch altyd wennet tegearre mei har man Giuseppe. Hy hat trije bern: Armando, Luciano en Daniela. Koartlyn is de oerweldige winsk om syn bernetiid yn Novara te ûnthâlden yn syn geast krûpt en hjir is de berte fan dit yntime, persoanlike deiboek, mar fol mei anekdoates en ferwizings nei de omjouwing fan dat tiidrek: de stêd, it plattelân, de minsken, gewoanten, tradysjes fan dat gebiet yn 'e tsjustere jierren fan 'e Twadde Wrâldoarloch.

De primordiale enerzjy fan skriuwen

Lytse Concetta wurdt oan har omkes tafertroud en tsjin har wil twongen om yn Castrangia te wenjen yn in hovel fier fan 'e stêd en har klasgenoaten. Sa reizget er syn persoanlike Via Crucis yn iensumens yn de hurde jierren fan de oarloch tusken hongere, ûnwittendheid fan de tiid, byleauwe en mishanneling. Nei de oarloch de ûnûntkombere emigraasje en de natuerlik drege start nei it noarden.

Dit alles wurdt ferteld troch de blik fan in lyts famke dat yn har ûnthâld de fazen fan har eigen groei op 'e nij besjocht en dy't ús mei ferrassende frisheid en in subtile tried fan irony it nocht jout om - einliks - in symboalysk ferhaal fan ús famyljemienskip te lêzen, by steat om ús djip te bewegen en dat heart by elk fan ús.

Yn dizze koarte roman fan Concetta La Mazza ûnderwylst it skriuwen elke regel en giet it werom nei de oarsprong, frij fan alle formeel skematisme, draun troch in arcane ynterne fitaliteit, wurdt it in razende rivier dy't alles oerweldiget, it is de ierde rein fan 'e siel.

De figueren fan 'e omkes, Antonia en Michele, binne ûnferjitlik, lykas it byld fan Novara ûnferjitlik bliuwt, sa romhertich, omslutend en swiet as it hurd en hurd is.

Uteinlik de drege oergong nei de adolesinsje as it ûnherstelbere bart, mar lytse Concetta jout net ta oan it tragyske lot, troch har moed en ûnbidige hope yn 'e takomst, troch har eagen dy't koenen sjen ... foarby de himel blau!

NINO BELVEDERE

"Foar my begon de beproeving. It wie nei alle gedachten in waarme dei, de simmer fan 1938 begûn, ik wie twa jier âld en muoike kaam my op te heljen. Yn in stoffen tas die se in blouse en twa pear panty's, doe net bewust fan alles wat ik fan hûs ferliet. Ik wie sa lyts dat ik net realisearje koe dat myn Via Crucis dy dei begjinne soe."

Foarby de blauwe loft

Haadstik ien - It heitehûs

It is no in âlde ûnbewenne ruïne, fersmoarge troch spinnenwebben en knaagd troch motten, mar in lange tiid lyn, yn Novara, in stêd leit ûnder in majestueuze festing yn 'e bergen fan Messina, yn in steegje yn' e wyk Engia wie d'r in hûs tichtby de fontein. De foardoar gie út op in ynterne trep dy't liede nei de earste ferdjipping dêr't in lytse keamer wie mei in houten planke: it wie de sliepkeamer. Do giest nei boppen en dêr wie de keuken, as men it sa neame koene. Yn de iene hoeke stie in stiennen plaat dêr't it fjoer op oanstutsen waard en in izeren tripod dêr't de pastapot mei pleatst waard. Foaroan, hingjend oan 'e muorre, swart as pek, in houten skop, twa sieven, ien lyts en ien grut, de

oven foar it bakken fan bôle, oan 'e kant in heal rotte kiste, in tafel, twa "furrizzi" en wat rûchich stoel. Uteinlik wie der in keamer, mei in lyts balkon mei útsjoch oer it steegje, dêr't amper plak wie foar in inkele bêd. Dat gat wie it keninkryk dêr't de pake wenne, dy't yn 1934 widdo wie, Under de trep wie in stiennen latrine makke mei in houten deksel. Om't der gjin rioelen wiene, moat dy lêste dien hawwe om de stank dy't frijkaam te ferminderjen. Fansels hie it hûs gjin rinnend wetter en elektrisiteit, treasten dy't sels de baronnen yn dy dagen net hienen. Dêrnjonken wie in houten poarte dy't nei de pleats late dêr't de hinnen op it bosk sieten.

Yn dizze hoeke, út 'e wrâld, wenne myn mem, dy't naaister wie, tegearre mei myn pake, twa bruorren en in suster, allegear âlder as har, wiene troud en wenne ek yn Novara. Myn mem wie blond, meager, tige kwetsber fan bou, se hie tige teare trekken en wat it meast opfalt oan har gesicht, wyt as molke, wiene twa grutte blauwe eagen, hast altyd bang en tryst. Miskien wie de hommels dea fan har mem, doe't se fjouwerentweintich wie, de oarsaak fan har fysike en morele kwetsberens.

In pear jier nei de dea fan myn beppe moete myn mem, troch de yntervinsje fan ien fan har froulju, har Prince Charming. Myn heit hearde ta in aadlike famylje út Badiavecchia, dy't in taverne mei tabakswinkel en boadskippen rûn. It wie in famylje fan hurde arbeiders, en myn heit wie, nei alle gedachten, in hiel kreas, lang, tsjuster, selsbewuste en ûndernimmend man. Hy wenne yn in buorskip fier fan 'e stêd: dêr koest yn in healoere, yn in goed tempo, te foet komme. Syn heit helle houtskoal. De mem wie in dynamyske frou, moarns gie se mei de mul nei Novara om it guod te keapjen dat yn 'e winkel levere waard: tabak, sâlt en iten. Se klaaide altyd elegant mei in grutte swarte sjaal om 'e hals, en kocht sels de krante om har klanten op 'e hichte te hâlden. It wie

de iennichste winkel yn it buorskip en der wie gjin gebrek oan wolwêzen yn dat hûs, ek al wiene der acht mûlen om te iten.

Jûns let holp er de no drokte klanten - en syn portemonnee - pronkerich troch de wyn te ferwetterjen mei kleurde soda. Om't bern net altyd it wurk fan har âlden erven, hie myn heit it skonkerfak leard. Nei in ferloving dy't in pear moannen duorre, gongen myn heit en mem, ienris troud, har leafdesnêst te meitsjen yn it hûs by de fontein yn 'e wyk Engia. Krekt njoggen moanne letter kaam ik yn dizze wrâld en, neffens in hillige súdlike gewoante, naam ik de namme fan myn beppe oan heitekant, Concetta. Nettsjinsteande myn teare leeftyd hie ik donkere en rimpelige hûd, ik skriemde altyd. Om't wy gjin kribbe hiene, moast myn pake my de hiele dei yn 'e earms widze en nachts sliepte ik yn it grutte bêd by heit en mem. Nei alle gedachten wie ik hiel ûnsjoch en net te fernearen. In pear moanne letter, om't ik seach dat wurk yn it lân min wie, besleat myn heit om op Sardynje te wurkjen. Doe't er nei it oare eilân gie, liet er syn mem mei de gûlende poppe en in oar skepsel dat yn har liif skopte.

Doe't ik tweintich moanne âld wie, waard myn suster Rosa berne. De namme wie syn beppe fan memmekant. Oars as Concetta, wie Rosa - wer neffens myn mem - prachtich, wyt en rôze fan kleur, brún hier omlijst in harmonieus gesicht fersierd mei twa prachtige blauwe eagen: in blom, lykas har namme! Sa folle dat doe't mem nei de fontein gie om wetter te heljen mei Rosa yn 'e earmen, har freonen har fregen hoe't it mooglik wie om twa folslein ferskillende dochters te jaan. - Dizze, Rusina, ja, do wiest billiac, mar de oare... - Dizze, Rosina, is moai, mar de oare... seinen de freonen mei in grimas fan 'e lippen. Underwilens bleau ik yn dizze situaesje ûnrêstich, as fielde ik it foarnimmen fan myn beproeving, dy't, God tankje, trochmakke waard, ek al wie net mei resignaasje.

Om de rest fan it ferhaal te fertellen, moat ik jo earst foarstelle oan myn muoike Antonia, koartsein, zì 'Ntuoia. Se wie de âldere suster fan myn mem, der wie santjin jier ferskil tusken beide. Se wie in koarte, plumpe frou, mei smoarch hier yn 'e eagen. Syn ferwaarleazge gesicht like âlder as hy wie en yn syn lege blik siet mar safolle fernedering. Op tweintichste, op 'e tiid troubere leeftyd, troude se mei har earste neef, dy't krekt weromkommen wie fan it wurk yn 'e Sempione-tunnel, dy't widdo wie en in soan fan trije jier hie. Dizze man, myn omke Michele, omke Micheri, wie in lyts man en like op de plebejaanske kopy fan kening Vittorio Emanuele III, hy wenne yn in hûs dat hy hie yn in tige karakteristike strjitte fan 'e stêd mei stappen fan hast twa meter breed. It wie in moai hûs. Op de ûnderferdjipping wie de timmermanswinkel mei in grutte sintrale baly mei in skroef, twa muorrekasten dêr't er raspen, beitels, gimlets, gutsen en aeijen ophâlde, in draaibank om de fuotten fan de tafels dy't er boude, in slijper dy't hy boude. tsjinne foar it skerpjen fan fleantugen en blêden, in houtkachel mei in panne om de lijm vloeibaar te meitsjen, planken dy't oeral opsteapele binne, in pear seagen oan 'e muorre fêstmakke, wat lokwinken lykas hoefijzers, geitehoarnen en skyldpodden, koartsein ien fan dy plakken dêr't se no allinnich ta de wrâld fan oantinkens hearre.

In houten trep liedt nei de earste ferdjipping, dêr't twa romme keamers wiene mei keramyske tegels, in lúkse yn dy dagen, in sideboard makke troch myn omke, in bank, in tafel en wat stuollen weefd mei raffia, in soarte fan griente tou. Fanôf it lytse balkon mei útsjoch oer de strjitte yn heal augustus, doe't de optocht fan de Assumption opgie nei de Abdij, koe men de kroane holle fan 'e Madonna mei de hân oanreitsje. Fan 'e twadde ferdjipping ôf koenen jo lykwols Rocca Salvatesta sjen en foaroan koenen jo troch in spleet tusken de huzen it prachtige

lânskip fan 'e bergen bewûnderje dy't stadich foarby, foarby de blauwe loft, oant de see berikten dêr't benammen yn 'e koele maitiidsdagen doe't der gjin mist wie, koene jo Vulcano oan 'e râne fan 'e hoarizon sjen en dan Lipari, Stromboli en alle oare eilannen: in natuerspektakel, in fonkeljend mearkleurige ansichtkaart.

In oare trep gie omheech nei de earste ferdjipping, dêr't de keuken en de sliepkeamer wiene, de earste tige romme wie foarsjoen fan in hout oven foar bôle en in getten izeren koale kachel foar koken. It wie sûnder mis in moai hûs, ôfsjoen fan it ûngemak fan de keuken sûnder in wasktafel mei ôfwettering om de meast essensjele húshâldingen út te fieren. Yn dy tiid wiene guon gemakken noch ûnfoarstelber. Yn feite, it wetter waard helle út de iepenbiere fontein yn in sink hopper en dan brocht nei de twadde ferdjipping dêr't it waard getten yn in grutte terracotta basin foar it wassen fan de skûtel. Om't der gjin ôfwettering yn de waskbak siet, waard it wetter út de bask werom nei de grûn brocht en yn it húske smiten. Foar in frou wie it tige saai wurk. De servile en fernederjende tastân, oant de limyt fan alle minsklike úthâldingsfermogen, berikte syn hichtepunt op itentiid doe't muoike Antonia, út respekt foar har man, moast ite fan deselde plaat dêr't er hie earder iten, en, miskien, de peetsoan werhelle itselde ding, mar ik haw gjin dúdlik ûnthâld fan dit.

Omke Michele wie in somber en nors man, like hurd as hy wie dwaas, hy hie in sânstiennen mallet ynstee fan in hert. Ik haw nooit in glim fan tearens of begrutsjen mei oaren yn syn eagen sjoen. Hja hâlde har muoike thús om op har soan te soargjen, hja moast iten foar him meitsje, as syn feint fungearje en altyd ja, ja, ja sizze. Hy koe net iens op it balkon útsjen, oars soe der problemen komme, wylst er hast alle jûnen nei it wurk mei syn freonen nei de taverne gie om te drinken.

Hy gie wankeljend werom nei hûs, dreaun yn it swit en mei sa'n stinkende azem, dat it ûnmooglik wie om by him te wêzen. Ynstee wachte myn muoike, by it oaljeljocht, oant let nachts op him sûnder iens te iten. As de lytse kening weromkaam - faaks hie er net iens de krêft om de trep op te klimmen - wurch liet er him del op 'e stoffige wurkbank en bleau dêr de hiele nacht om te nuchterjen. Muoike Antonia, nettsjinsteande alles, bedutsen him mei in oerjas en siet leafdefol njonken him te wake oer him oant de moarns. Sa ferrûnen de jierren en, yn ruil foar safolle tawijing, koe se net iens nei har sibben gean om sênes te foarkommen. Hy, oergeunstich, lyts en dominant, gie har stoptried, kammen, hierknipsels en oare dingen te keapjen, om foar te kommen dat se it hûs útgie. Doe't se waarden útnoege foar in brulloft seremoanje, omke Michele net werom thús oant it lêste momint en muoike Antonia koe net gean allinnich oant de sibben slagge om te spoaren har man. Sa no en dan wisten se him te oertsjûgjen, oare kearen kaam er op 'e tiid mar doe, midden yn it feest, ferdwûn er en gyng tante Antonia teloarsteld en spitich alhiel mismoedich werom nei hûs. Yn 'e rin fan' e tiid sammele se bitterens en fertriet op, net by steat om te ûntkommen mei ien, om't se isolearre wie, en wie se proai foar ôfgryslke hoofdpijn en kiespijn dy't har wikenlang martelden.

Op in dei rôp in buorfrou, tige goed en from, omke Michele en ferwyt him foar alle mishanneling dy't er syn frou lije litten hat: - Do moatst skamje - hja rôp him ta - om in frou sa lije te litten... Antonia moat wat lucht krije, jo hoege har net thús te skieden, se moat útgean, nei de mis, nei sibben, lykas alle kristenen dogge. Foaral moat se in kuier gean, dat is de iennichste manier wêrop har hoofdpijn ferdwynt... - de buorfrou naam in skoft skoft, doe fierder te sizzen: - minder as in oere fan hjir ôf, te foet del in ezelspoar, Wy hawwe wat lân en in lyts hûs tige beskieden mei in

keuken ûnder it dak en in oare wat fochtige keamer dy't yn 'e simmer brûkt wurde kin as sliepkeamer. Yn dit lân binne der hazelnootplanten, figen, mandarijnen, mispels, druven, zizzole, apels, pears, oliven, koartsein, alle goede dingen fan God.

Sa't jim witte, moat ik nei myn broer syn ferstjerren nei myn muoike soargje en kin ik net mear foar it plattelân soargje, dêrom tocht ik it te ferkeapjen. Wêrom keapje jo it net? Sa soe dyn frou de kâns krije om goede lucht yn te sykheljen... Yn it earstoan twifele omke Michele, mar doe gie er der op besite en wie ek oertsjûge om it te keapjen. Yn koarte tiid waard it kontrakt tekene en waard it pân syn. Sa hat de lookalike fan Vittorio Emanuele III, hieltyd skerper en ferriederliker, oan muoike Antonia foarsteld: - jo sille leare figen te plukken en se droege te litten. As jo klean waskje moatte, gean jo del nei de rivier en krije it wetter dat nedich is foar drinken en koken troch in gat yn it sân te graven om it te skjin te meitsjen - wy koenen mei pensjoen om op it plattelân te wenjen: ik sil wurkje as timmerman foar de famyljes dy't wenje yn 'e tichtby lizzende buorskippen San Basilio, Vallancazza, Badiavecchia en Piano Vigna. It sil yn 'e winter ûngemaklik wêze as de rivier mei wetter swollet, mar ik sil dit obstakel oerwinne. Jo, oan 'e oare kant, kinne genietsje fan it plattelân. Mei har blik del, die muoike Antonia nochris sa't har befel wie: - Cuomu tu voi, eu fazzu - Sa't jo wolle, sil ik it dwaan, antwurde it earme famke hearrich.

Haadstik twa - Ut dizze wrâld

Oan it begjin fan 'e maitiid fan 1936 ferhuze it earme famke en har omke Micheri nei Castrangia, op it plattelân, tichtby it bêd fan 'e stream. Yn de ferskate buorskippen Badiavecchia, San Basilio en Vallancazza ferspraat it wurd dat er noch beskikber wie en minsken rôpen him foar wurk. Yn dy dagen wie der de gewoante, ek al liket it hjoeddedei nuver, dat se, as se in tafel, in finster, in doar of in garderobe nedich hiene, de timmerman roppen en him yn har hûs ûnderbrochten: se ymprovisearren in wurkbank foar him en se stelden it nedige hout beskikber. Omke Michele brocht it ark en bleau op it plak oant it wurk klear wie.

Se rôpen him om in beam om te kapjen en lieten dy in pear jier droegje. De beamstam waard doe op in muorre monteard. De timmerman hâldde de seage fan boppen en in assistint ûnder: "Serra serra mastro dascio che dumè fagimmo a cascìa" (Saw saw of great master lit ús moarn de kiste meitsje).

De beamstam wie op in muorre fêstmakke. Mei in grutte seage krigen se de planken en dêrmei bouden se ruten, bêden en kasten. Om dit wurk te dwaan stie er om 4 oere oerein en sette út mei syn haversack en needles. Doe't er by him thús kaam, beaen de klanten him farske molke mei sipel en in stik bôle oan. Middeis

in plaat pasta en in stik tsiis. Yn 'e skemer stoppe er mei wurkjen en se joegen him wat selsmakke bôle as earste boarch foardat se snein yn Novara de rekken betellen.

In pear jier gongen foarby en de soan, Turillu, wie grut wurden en hie út eigen hân begrepen dat er net fan doel wie, foar neat yn 'e wrâld, de rest fan syn libben isolearre op it plattelân troch te bringen. Hy hie it fak fan syn heit leard mar woe him spesjalisearje en meubelmakker wurde. Hy wist syn heit te oertsjûgjen om him nei in stêd te stjoeren dêr't de mooglikheid wie om dy keunst te learen. Hy ferhuze nei Catania en nei twa jier learling waard er tige goed, hy fielde him ree om dat wurk te dwaan, en om't er no njoggentjin wie tocht er dat it tiid kommen wie dat er in eigen húshâlding stifte. Jierrenlang hie hy de dochter fan in hoeder kend en besleat om te trouwen, mar it gie tsjin de winsken fan syn omke Micheri yn, dy't woe hawwe dat syn soan mei in frou fan syn kaste troude. Yn dy dagen, ongelooflik, mar it wie sa: foar in ambachtsman te trouwen mei in hoeder syn dochter wie in grutte boarne fan skande. In grut konflikt bruts ynienen út tusken heit en soan dy't Turillu dreau om definityf los te brekken fan syn heit en styfmem. Mei syn nije famylje ferliet er de stêd en ferhuze nei Como dêr't er in fortún makke troch syn wurk.

De omkes hiene gjin bern, dus, mei Turillu syn fertrek, bleaunen se definityf allinnich. De persoan dy't it meast te lijen hie fan dit isolemint wie tante Antonia dy't de hiele dagen trochbrocht mei de fûgels, miggen en muggen dy't om har hinne gûlde. Yn dy grot op it plattelân hie er net de kâns om mei immen te praten. Allinnich by gelegenheid fan wichtige feestdagen lykas Kryst, Peaske of it feest fan de Madonna Assunta heal augustus koe er nei de stêd om myn mem te besykjen. By ien fan dizze besites, nei't se lange tiid klage hie oer har tastân, stelde se har suster

foar: - Beste Teresa, ik fernaam dat jo tefolle hawwe mei twa lytse famkes, fertrou Concetta oan my ta dat jo sille wêze mear frij om josels te wijen oan de lytse. Ik sil har meinimme nei it plattelân dêr't de loft better is en har goed sil dwaan - Myn mem wie ynearsten net wis, mar doe, lykas altyd, har maklik betingst karakter jûn, nei har suster syn driuwende oandwaning gie se yn.

Foar my begûn de beproeving. It wie nei alle gedachten in waarme dei, de simmer fan 1938 begûn, ik wie twa jier âld en muoike kaam my op te heljen. Yn in stoffen tas die ik in blouse, twa pear slipjes en ûnbewust fan alles ik ferliet myn hûs. Ik wie sa lyts dat ik net realisearje koe dat myn Via Crucis dy dei begjinne soe. Wy folgen it ezelspoar oant wy nei in healoere of miskien mear op dit iensume plak oankamen mei de net sa gerêststellende namme fan Castrangia (Cassandra!) hast as om ûngelok te foarsizzen, koartsein wie de namme al in hiel plan, ek al wie Ik koe it doe net realisearje. De man ferwolkomde my earst goed, de muoike kocht my sa no en dan wat lekkers om myn sin te winnen en as se my mei nei Novara gie om myn mem te besykjen, fertelde se my altyd oanhâldend dat ik net werom nei hûs mocht, mar it wie better om opgroeie mei har dy't allinnich wie en dat se soe wêze myn mem. Ik koe net oars as hearrich wêze.

Underwilens kaam myn heit werom út Sardynje, bleau mar in wike, genôch om myn mem swier te meitsjen, en gie wer fuort. It wie 1939 en it jier dêrop waard Antonietta berne. Ik wit noch ûndúdlik dat myn muoike Antonia my meinaam nei Novara om myn mem te sjen en ik seach myn suster foar it earst. Ik woe thús bliuwe om lytse Antonietta te knuffeljen, mar myn muoike, mear en mear yn 'e macht oer myn libben, sa stiif as in soldaat, fertelde my: - Turnemmu thús, ik sil dy in moai doel meitsje - (Litte wy nei hûs gean, Ik sil dy in moaie pop meitsje).

Doe't wy yn 'e hutte oankamen, sette hy in gevulde "causitta" mei skildere reade, skriklike eagen yn myn earmen. Ik waard bang. It wie in perioade wêryn't ik altyd skriemde, om't ik werom woe nei Novara nei myn pake en mem, mar d'r wie gjin manier om omke Antonia te oertsjûgjen: har hert wie ferstean en dôf foar myn elke klacht. Yn 'e earste trije jier hawwe wy in protte tiid trochbrocht yn it lân hûs yn Castrangia, dêr't gjin libbene siel wie, mar komselden waarden fakânsjegongers sjoen yn 'e huzen ferspraat.

Sneins giene wy nei it doarp en ha ik by myn mem, myn lytse susters en myn pake fan memmekant west. Pake wie in aardich man mei in snor. Hy droech in snufdoaze mei dy't er sa no en dan snuffele. Yn 'e winter soe hy my ûnder syn mantel nimme en my nei it plein bringe om wat lekkers te keapjen en de wyn te priuwen yn 'e "Sciancaditta" taverne boppe it sikehûs. Jûns kamen wy werom nei Castrangia.

Guon jûnen gie myn omke nei de repetysjes fan 'e band, dêr't er tromboane spile, doe bleau te drinken yn 'e kroech en gie spitich werom nei it plattelân. 500 meter fan Castrangia begûn er "Concettina, 'ntoia..." te neamen. De muoike hie yntusken thús de ierdenpot klearmakke om it wetter op it tripod te ferwaarmjen. Healwei it koken liet er in leppel siedend wetter deryn skine, faaks om de wyn ôf te heljen. Yn in izeren panne makke myn muoike de sipel mei de tomaten klear om de pasta te smaakjen. De sipel wie undercooked en makke my braken. "Eat, oars nim ik de riem en jou dy de lichems...".

Yn dy dagen wie in frou fan Fenesiaanske komôf de ferloskundige fan San Basilio. Doe't de rivier yn 'e winter yn oerstreaming stie, droech omke Michele har op it skouder (in ciancalea) om oankeapen te dwaan by de apteek yn Novara. Hy

bleau thús stean en sei "Antonia, jou har in sjaal, it is kâld". Arme muoike, ik wit net oft se begrepen hat dat se Michele har leafhawwer wie.

Ik wie no fiif jier âld, isolearre op it plattelân, sûnder immen te praten wie ik wurden as in wyld bist. Ik skamme my foar elkenien. Doe't wy nei Novara gongen, ferstoppe ik my om't ik bang wie foar minsken. De buorlju realisearre dizze transformaasje en sa advisearre myn omkes om my nei it pjutteboartersplak te stjoeren. Lokkich wiene de omkes oertsjûge. Sa stjoerde myn muoike op in moarn myn omke Michele om my in biskuit te keapjen en dy yn 'e wite strie koer te setten dy't myn beppe my jûn hie. Mei it biskuit sette er in farsk aai. Hy begeliede my nei de kwekerij by de doarpsabdij. Doe't de non de doar iependie om my wolkom te hjitten, begûn ik te gûlen. Fan eangst smiet ik de koer op 'e flier, it aai sloech stikken en liet smoargens oer de flier. Myn muoike strafte my troch my goed te slaan en naam my werom nei hûs. Sa waard myn earste dei fan it pjutteboartersplak ek myn lêste.

It barde, fan 'e tiid dat ik fjouwer jier wie, dat myn omke sei: - Concettina, gean nei Novara en helje my wat carmieri (berdermingsmiddelen) foar de hoofdpijn. Ik rûn as in fret lâns it mulspoar, gie troch it Greco-distrikt, bleau soms by de fontein stean om myn toarst te lessen, en kaam by de apteek "du Surcittu". Hy, de apteker, wie fernuvere en fertelde syn freonen dat ik yn koarte tiid nei en fan Novara gie as de bliksem. Op 'e leeftyd fan fiif waard ik troch fiere sibben nei Barcelona brocht. Dêr seach en harke ik mei grutte fernuvering foar it earst... de radio! Wy gongen ek nei in winkel om in stik eartekleurich doek te keapjen. De ferkeapassistent stelde foar: - Keapje ek de hoed en de wite sjaal. Op it lêst wiene se oertsjûge en joech de winkelmeiwurker twa frije kladen glânzjend blau en ljochtblau

satyn. De oare deis namen wy de stoffen nei mem dy't de klean yn in pear dagen makke. Op sneinen fielde ik my as de dochters fan 'e markies en baronnen fan Novara.

Yn 'e winter fan 1941, midden yn 'e oarloch, besleat myn heit, nei't syn baan op Sardynje ôfmakke wie, mei in freon fan him har fortún te sykjen yn in noardlike stêd en te libjen troch syn âlde baan as skoenmaker wer op te nimmen. Der siet it gefoel yn 'e loft dat mem wol mei ús heit en ik waard dêrtroch steurd, sa bot dat ik op in dei ûnder har bêd krûpte, my útklaaide en de twa ryskorrels, takomstige tepels mei skurven observearre, om't myn muoike hat my noait wosken. Se namen se mei geweld by my ôf. Ik herinner my dat ik bloed seach om't ik mysels ferwûne hie. Ik sette werom op it doek shirt dat wie nedich dei en nacht, dan de jurk, en gjinien fernaam.

Foar it fuortgean besocht de mem it hûs fan 'e pake yn oarder te ferlitten, om't de earne keardel allinnich bleaun wie. Hy tocht oer it ynstallearjen fan elektryske ljochten, yn dy tiid it foarrjocht fan de hearen. Earder waard "u lusu" brûkt mei oalje. Omke Michele wie der fan steurd: in pear dagen letter rôp er om beurt de elektricien en liet him ek it ljocht yn syn hûs sette, dat doe't ik nei it doarp gie, hie ik ek noch in bytsje ljocht op 'e steile houten trep. As ik nei it húske moast (in latrea), yn prinsipe in ienfâldich gat dat op de ûnderferdjipping efter syn laboratoarium wie, stiene der altyd sarken njonken steapele, dy't myn omke boude om by fersyk klear te stean.

Op 'e moarn fan 1 maart 1942, klaaid yn blau satyn mei ljochtblauwe mouwen, tegearre mei myn omke en pake Tore, begeliede ik myn mem en lytse susters nei it postkantoar op Piazza di San Sebastiano, dat is, ja, nei de bus, dy't se nei it treinstasjon fan Vigliatore bringe soe. Har 4-jierrige suster Rosa woe net omheech en har omke, om har te oertsjûgjen, sei tsjin

har: - ast net opgiest, wurdst siik - (ik sil dy twa kear fart).

Ik, de âldste, beynfloede troch myn muoike, gie net fuort en bleau yn Novara. Ik koe net ophâlde mei gûlen. Ik socht treast yn myn pake syn earmen. Ek hy waard allinnich litten en dy dei bleau ik by him om him selskip te hâlden. Nei sa'n tweintich dagen kaam de earste brief fan 'e mem oer it sukses fan 'e reis. Heit hie foar har in gesellich appartemint fûn mei wetter yn 'e hûs en in gaskachel, wat nijs foar har. Trochgean fan it ferhaal, rôp se de dei nei oankomst in kapper nei it hûs om har in modieuze kapsel te jaan. Yn it doarp droegen hast alle froulju har lange hier mei in tupe. Koartsein, myn mem wie foar it earst yn har libben bliid en tefreden. Oan 'e ein fan it ferhaal hat er my oanrikkemandearre oan syn muoike. Myn lijen yn Castrangia stelde er him grif net foar.

De dei nei't wy fuort wiene, naam tante Antonia my werom nei it plattelân en fertelde har man om my it earste klasseboek te keapjen om my te learen skriuwe, sadat ik yn oktober de twadde klasse yn plak fan de earste klasse koe. Earme my: ik koe net mear spylje, mar ik moast myn tiid besteegje oan it skriuwen fan feilingen en nûmers. Sa no en dan gie de learaar troch Castrangia op har weromreis fan San Basilio dêr't se les joech. Har namme wie Maria, se wie de dochter fan in kaptein dy't har muoike koe. Hy bea har in gleske wetter oan. Underwilens liet ik har it skriuwboekje sjen en se joech my in aai. Se helle in read potlead út har tas en skreau "goed dien". Wat freugde, wat lok om mysels priizge te sjen, dat is foar my bûtengewoan. Ik waard alle dagen weemoediger, ik smeeke se om my mei te nimmen nei myn omkes en pake en beppe fan heitekant, mar muoike sei dat it net nedich wie.

Hy wie bang dat ik se soe fertelle hoe't ik waard behannele en iten. Eins wie it iten net genôch foar in lyts famke dat groeie en

ûntwikkelje moast: moarns joegen se my in stik hurd bôle mei tsiis, middeis in salade fan tomaten en twa oliven. Jûns, doe't har man der wie, kocht tante Antonia wat pasta mei in ymprovisearre saus basearre op rauwe sipel. En as ik it net iet, riskearre ik in protte slaan te krijen. Foar it ferskaat koed er guon jûnen pasta en beantsjes of in soarte fan sêfte, sêfte polenta. Allinnich mei Kryst, Nijjier, Karnaval en Peaske hawwe se in hin of in knyn deamakke. Yn jannewaris deadzje se in baarch dêr't se pittige salami en reuzel fan makken, mar se moasten dripe foar dripe fortard wurde oars wiene se it hiele jier net genôch. Sa no en dan sneins kocht omke smoarge tripe dy't my no ek al oan it tinken wearzget, of darmen oprôle op in peterseljetûke, de skelpen, dy't doe frituurd waarden. It wiene allegear goedkeap iten, want neffens harren mochten wy net fergriemd wurde lykas ús pake en beppe en se herhelle my: - Sjochst, se hawwe altyd pannen fol mei woarst en stokfisk, se ite en drinke. Wy moatte fan dy minsken ôf bliuwe - seinen se -. Myn omkes wiene benaud dat oare sibben my oertsjûgje om oan te stean om mei myn mem en heit op it kontinint te kommen. Se besochten sa hurd om my te haatsjen dat ik soms, as ik se moete, de hannen foar de eagen lei om se net te sjen.

Septimber wie kommen en ik moast de talittingseksamen foar twadde klasse dwaan. Myn omkes namen my mei nei it doarp, se rieplachten de feint om my yn 'e gaten te hâlden, de learaar dy't ik yn 'e twadde klasse hawwe soe en de learaar fan 'e eksamenboerd. Se brochten allegear aaien as kado om myn promoasje te befeiligjen. Mei dy minsken hie ik noch noait kontakt hân, de klas hie ferskate twasittige houten buro's mei inketpotten. By my wiene der oare famkes dy't remedial eksamens diene. Se makken my op te lossen optellen en subtraksje problemen op it boerd. Sawol de inketpotten as it

boerd wiene folslein nij foar my. Ik skodde as in blêd fan eangst en ferlegenens, ik wist net hoe't ik de operaasjes oplosse moast, want muoike Antonia hie my mar leard de sifers fan ien oant tsien te skriuwen. Se fregen my doe om in sin te skriuwen, in bytsje gedachte yn it skriuwboekje, mar ik wist net wêr't ik begjinne moast. Doe't dy rommels foarby wiene, brocht de húshâldster my nei hûs. De muoike frege har hoe't de toets gie en de konsjerzje antwurde dat it net sa goed gien wie, mar dat it úteinlike oardiel oan de juffen lei.

Ferrassend, it resultaat wie posityf en ik waard talitten ta de twadde klasse: ik wie ree om te gean nei skoalle, mar it probleem fan it foarskot ûntstie. Omke Michele wie de foarige deis nei de winkel gien en in oerbliuwsel swarte stof kocht. Muoike Antonia makke binnen in dei myn unifoarm foar my. Mear jild wie nedich om de map te keapjen. Myn omkes hiene jild, mar se wiene obsedearre mei sparjen, dus hy, de gûle, die syn bêst en makke my in tripleksmap mei in finsterklip. Se hawwe my net iens in pinne kocht. Myn omke boude ien mei in tinne stikje hout mei in punt oan 'e ein. Se koene de twa skriuwboekjes en it potlead net ferfange en moasten se keapje. Op 1 oktober 1942 begeliede myn muoike my nei skoalle. Earst gie se nei de podestà om in berteakte te freegjen dy't de skoalle easke omdat ik bûten de klasse wie. De juf wie fol freonlikens en helle my fan herte wolkom, mar ik wie bang foar har, faaks omdat se ynstee fan har rjochter earm in rubberprothese hie troch in ûngelok dat as bern barde yn it pastafabryk fan har heit. Ik krige in sit yn 'e foarste rigen tawiisd. Myn nije maten, dy't my it jier dêrfoar net sjoen hiene, yntrigearre troch myn oanwêzigens, mompelen ûnderinoar: - Wêrom feroarsake dit sicca-sicca? - (Wa is dit meagere famke?). Ik wie tige yntimidearre en skamje my, ik koe de mûle net iepenje en ik antwurde net iens op de fragen dy't de

juf my leafdefol stelde.

Ik wie in wyld bern en ik hie de moed net om te freegjen om út te plassen, en ienkear pisje ik mysels. Dus doe't ik thús kaam sloech muoike my om't se myn jurk waskje moast dy't yn elts gefal net op 'e tiid droege soe foar de oare deis. De dagen gongen foarby en elke kear barde itselde wer. De juf, dy't it midden op 'e dei fernaam, stjoerde my nei it húske, mar soms fergeat se en ik naam it wer op mysels. Myn klasgenoaten negearren my en mijden my as wie ik pleage troch de pest en besochten net iens freonen mei my te meitsjen.

Se koenen inoar om't se inoar yn it doarp troffen, wylst ik hast in oere rinne moast om by it hús op it plattelân te kommen en dus gjin kâns hie om freonen mei harren te wurden. De omkes kamen allinnich op snein nei de stêd om freonen te moetsjen en in pear fleurige oeren mei harren troch te bringen foar in flesse wyn. Mar meastentiids bleau de muoike thús om wurkopdrachten foar har man te ûntfangen. Doe't ik seis jier wie, rûn ik oer it lange mielspoar. Healwei bleau ik stean om in bosk fioelen te pakken, omjûn troch blêden om de learaar oan te bieden.

Ik kaam útput op skoalle. Nei de middei kaam ik werom nei it plattelân, beselskippe troch it oerdwaenjend tjirgjen fan sikaden en in brânende sinne, sûnder oait in libbene siel te moetsjen.

Ik slute my op yn dat hok en bleau allinnich om mei mysels te fantasearjen yn dy minder serene sfear mei myn muoike dy't hieltyd stranger foar my waard. De omke stie, as er ienkear klear wie, hast altyd by de kroech en kaam nachts let thús, altyd dronken. Soms gyng er, mear as gewoanlik, ferdwale en kaam er net thús. Syn muoike en wat buorlju gongen mei it ljocht fan 'e lantearnen him midden yn 'e nacht by de stream lâns op syk. Doe't se him fûnen op 'e grûn ynstoarten, oertsjûge se him om nei hús te gear.

Yntusken koe ik neat goeds dwaan op skoalle. Oan 'e ein fan it earste kertier die de juf de ferslachkaarten út, doe mei de faksistyske ynsignes en spitigernôch mei alle ûnfoldwaande fakken: myn rapportaazje wie de earmste yn 'e klasse. Om myn muoike oan te moedigjen fertelde ik har dat de oare rapportkaarten ek fan my wiene en myn muoike hast de aas naam. Sa krige ik dei nei dei sels moed en besocht ik yn 'e klasse freonen te meitsjen mei wat klasgenoaten. Ik woe har oanpakke, mar se hawwe my útsluten fan har petearen, miskien om't ik yn har eagen in earm lânfamke wie.

Haadstik trije - Games op it sân

Yn 'e jierren dy't yn 'e iensumens yn Castrangia trochbrocht binne, gie der noait gjin tiid foarby, om't it iennichste wat jo dwaan koenen wie de hiele dei nei it tsjilpen fan 'e fûgels te harkjen en yn 'e simmer it oerdwaenjend tjirgjen fan 'e sikaden, as de sirocco út 'e see krûpte. Iâns it sigzagpaad fan de stream en stek de delling yn 'e brân. De bisten fan it plattelân wiene myn freonen. Sa haw ik myn tiid trochbrocht oan fantasearjen. Ik boude in eigen wrâld út fan 'e figueren dy't my ferskynden tsjin 'e eftergrûn fan 'e himel of tusken de tûken fan 'e beammen: wylde bisten dy't sprieken, ridders dy't ik op 'e râne fan 'e Headsaver Rock opstelde en dan mei myn magyske krêften ik makke se falle, Ik seach se ferneatige troch eangst. Doe feroare ik de Rots yn in draak dy't him ynienen losmakke fan 'e berch en, heech fleanend, skrik ferspraat oer it lân. Ik feroare de wolken, dy't fleanende boaten waarden en ik reizge yn 'e himel mei it tinken fan 'e fiere see, wêr't myn mem en myn susters op my wachten. Krabben dy't út it wetter fan 'e stream kamen en opswollen oant se omfoarme ta gigantyske bisten dy't sels de planten útroege doe't

se yn 'e stream oprûnen.

Soms tocht ik oan it ûnnoflike gesicht fan muoike Antonia. Se hâldde net fan my, se hâldde net fan my en ik haatsje har: myn mem hie my oan har suster talitten, mar se hie my ek tasein dat se my op in dei komme soe en my helje: dêrom klom ik faak yn beammen, skend de hoarizon, yn 'e hope har te sjen oankommen op' e rêch fan in wyt hynder mei myn heit. Yn 'e tichtby lizzende buorskippen San Basilio en Vallancazza wiene de manlju allegear fuort. Der bleau allinnich froulju, bern en in pear âlde minsken oer. It wiene stille doarpen dy't it libben amper oanrekke. De tiid stie stil en de minsken leauden dat alles feroarje soe, dat op in dei, as de oarloch foarby wie, de beskaving syn triomfantlike yntocht meitsje soe yn dy swerm fan fersprate, deade en wankele huzen. Ik hie graach freonen hawwe wollen, witten dat ik net allinnich en ferlitten wie, beskerme wurde kinnen, witten dat ik taflecht sykje koe yn de huzen fan dizze of dy persoan. Ik hie net iens it rjocht om te sizzen dat ik sûnder famylje siet, dat myn âlden fier fuort sieten oan 'e oare kant fan 'e see, foarby dat einleaze blau, dat der tusken my en harren wie as in hege en ûnbegeanbere berch. Ynstee waard ik twongen om te wenjen by myn muoike dy't my mishannele. Doe't ik der oer neitocht en har ferskine seach, irritarre se my mei dy skrille en brutale stim. In stim makke om te roppen, te gûlen, te beledigjen en te mishanneljen.

Sels de bisten wiene bang foar syn stim. Allinnich mei har man liet se har kuif sakje en it lûd fan har stim feroare folslein, feroare yn it blierjen fan in skiep. Myn muoike tocht dat in lyts famke net by steat is om te begripen wat der om har hinne bart. Net allinne begriep ik alles, mar boppedat bleau ik net stil of passyf. It wie in konstante striid. In einleaze en útputtende striid. Sa no en dan tocht ik oer de takomst: se wie âld en machteleas, ik wie jong en

sterk, mar nettsjinsteande alles soe ik har net min behannele hawwe, it hearde net ta myn aard.

Soms kaam ik by de rivier oan, dêr't ik minsken fûn dy't de klean waskje, te waskjen, dat is, se wosken de lekkens en tekkens, earst alles yn 'e jiske. Of doe't se nei de skeartiid kamen om de skiepwolte te waskjen en yn 'e sinne te droegjen om it wyt te meitsjen en dêrnei de matrassen fan 'e bêden te stopjen. Ik gong om de flakken te sammeljen dy't tusken de stiennen op 'e wâl bleaunen en klaaide myn lappenpop dêrmei. Doe't ik net wist wat ik dwaan moast, begûn ik de stiennen op 'e igge fan 'e stream op te heljen op syk nei de kreeften, ik heakke se mei de fingers boppe de holle, om foar te kommen dat har klauwen myn fingers knipe. Ik naam se mei nei hûs en jûns, doe't muoike it fjoer oanstuts, roastere ik se en iet se: foar my wie it in spesjaal diner. Soms skeaten ynstee fan krabben, sa gau as de stien ophelle waard, lytse kjelske kikkerts mei in fertikale sprong nei boppen, wêrtroch't ik fan eangst sprong. Ik tocht dat it myn boartersmaten wiene en soms hie ik der sels spyt fan dat ik fuort moast, en liet se de hiele nacht allinnich yn it tsjuster. Doe't ik jûns werom moast nei hûs, rôp ik lûdop nei omke Michele, en profitearre fan de echo dy't yn 'e delling ûntstie. Soms yn 'e simmer, doe't de famylje Scardino wenne yn in hûs fierderop yn 'e delling, soe ik har besykje. Ik spile mei Mimma dy't de jongste fan 'e bruorren wie.

Goofy brûkte om stuollen en tafels te bouwen foar de poppen. Wat wie it moai om in pear oeren yn selskip troch te bringen. Moarns bellen se my doe't se nei de oare kant fan de rivier gongen om molke te heljen. Se hiene de bak te foljen, "Concettina" wie tefreden om te sjen dat hy it melkt. De eigner fan de kij, Micca a Cappellea, krige meilijen mei my en bea my in heal glês oan. Yn 'e hûs fan muoike seagen wy twa kear yn 't jier

molke: doe't se koekjes makke en by Peaske doe't se downen makke mei it kleurde ringaai. Doe't de molke kocht hie ik it lêste stikje derfan ôf. Yn 'e keamer fan it lânhus wie it bêd fan 'e omke, as it in bêd hjitte koe, mei de planken op twa izeren treasten mei in strie matras pleatst, om't se de hynstehier ien yn Novara ferlitten hiene. Ik moast sliepe op in strie matras mei allinnich in âld militêr tekken derop, fet en rafel. Ik gie op bêd mei in linnenshirt dat ik ek oerdeis sûnder pantsje oan hie. It is net mooglik om de kjeld te beskriuwen dy't ik alle nachten hie. Doe't it reinde, moasten konteners komme om it wetter op te heljen dat út it dak drong. As ik nachts pisje moast, moast ik it hûs ferlitte en it tichtby de stap dwaan. As ik my net yn 'e gaten hie, wêrom't ik dreamde, en ik die it op 'e strie matras, dan soe ik moarns ek in protte slach nimme. Muoike Antonia gyng ek yn 'e sliep mei itselde shirt oan as se oerdei brûkte, wylst omke Michele oprôle lykas syn mem dien hie.

De sliepsremoanje wie neffens it gewoane ritueel: earst gie ik op bêd, doe wie it de muoike oan de beurt, doe die de omke syn gestreepte canvasbroek en ûnderguod út. Mei it nochal losse himd dat er oerdei oan hie gyng er nei it bêd ta en die de oaljelampe út dy't op in tafel tsjin 'e muorre stie. Ik, dy't ondeugend wie, die mysels net te sjen en loek dochs: doe't er bûgde om de flam te downen seach ik syn silhouet op 'e muorre projektarre, as in Sineesk skaad, mei de ding-don bongeljend. - Och, wat is it moai! - sei er, hwant alle wyn, dy't er dronken hie, makke him sa hjit. Njonken har bêd stiene twa petten, dat wol sizze twa grutte stokkekoertsjes dêr't se de droege figen ophâlden. Se bedutsen se mei smoarge en fette lappen en op dat lêste siet it skjinne ûnderguod fan de omke. Yn in doaze by myn bêd leine se bôle en in sjaal dy't se my om 'e holle sloegen as ik winters nei skoalle gyng, myn ûnderklean en dat fan myn muoike.

Ik brûkte se allinnich op snein doe't wy gongen nei de mis yn Novara. Myn omkes seine dat wy se net op it plattelân drage mochten, om't wy se nutteloos drage soene.

Yn jannewaris hawwe se it baarch deamakke. Se makken wat woarst en sieten it reuzel. De sean foetten waarden bewarre yn in terracotta pot ûnderdompele yn lard. Se waarden meastentiids yn maaie iten mei farske brea beantsjes, om't se tradisjoneel net earder iten wurde koene. Ienkear, it wie april, frege ik muoike deroer om't ik tige hunger hie en net wist wat ik mei brea ite moast. Myn muoike begûn te gûlen dat ik gek wurden wie. Op in dei doe't ik weromkaam fan skoalle, trof ik Ofelia mei har suster lâns it ezelspoar. Se wiene har mem ferlern en wiene mei har heit werom út Frankryk.

Se wiene folle bleker as ik, ik krige meilijen oer har en sei tsjin harren: kom yn wêr't ik wenje, op dit stuit is myn muoike út wetter te heljen, yn 'e oven stiet in pot mei iten, nim it, fied jim mar doch' t sis dan neat tsjin immen.- Se betanken my en folgen, dreun troch hunger, sûnder te twifeljen myn advys op. Yn maaie, doe't de omkes de griene beantsjes kocht hiene, gongen se om de poaten fan 'e baarch te heljen en fûnen ynstee allinich de pot mei it reuzel: fansels tinke dat it my wie, razen se in protte dagen tsjin my om my te beteljen. Dy kear fiede ik my tige grutsk, om't ik foar it earst de noflike sensaasje hie in grutte striid te wûn tsjin har habsucht. Troch it gebrek oan hygiëne hearske vlooiën ûnfersteurd troch it hiele hûs. Se stieken my nachts yn 'e nekke en muoike smeerde my alle jûnen mei olyfolie om foar te kommen dat de vlooiën myn bloed sûgje. Moarns like myn nekke as skildere. Lykas myn muoike hie ik ek luzen, net wend wurden om myn holle te waskjen. Oan 'e oare kant krulde myn muoike myn hier en smeerde it mei wetter en sûker om it stil te hâlden.

Myn klasgenoaten, oan de oare kant, wiene altyd skjin. Net iens

de earmste fan harren wie sa smoarch as ik. De learaar hat ek bydroegen oan it wurk fan marginalisearring troch my fan elkenien ôf te triuwen nei it lêste buro. Myn lichem wie ûnbeskriuwlik smoarch. Se wosken my ien kear yn 't jier yn 'e rivier, ta gelegenheid fan it Ferragosto-festival, it wichtichste yn 'e stêd. Ienris doe't ik oan mem tocht, ik wie sa'n sân jier âld, foel ik yn 'e siedende jiske fan 'e brân. Ik ferbaarnde myn rjochterhân en muoike naam my net nei de dokter, mar behannele my alle dagen mei krûden. Ik hie twa bubbels gelyk oan twa dowe-aaien, ik raasde fan pine, mar se beweech noait. Ik seach der út as waard ik troch mûzen knaagd.

Ik bin wûnderbaarlik hersteld nei in pear moannen en ik haw der noch altyd de tekens fan. Tidens skoalle, wylst ik op in snein op it balkon siet, frege in lyts famke dat delkaem my oft ik mei har nei de kategismusles fan juffer Vincenzina woe. Ik wist net wat it wie want muoike naam my allinnich op de wichtichste feestdagen nei de mis, ik begriep net wat de betsjutting fan nei tsjerke gean wie. In pryster, heit Buemi, wenne tsjinoer ús hûs, mar ik moete him mar in pear kear en seach him mei tsjinsin oan. Myn muoike herhelle my ad nauseam: "As jo mei him prate, sil dy preester jo tonge útsnije." Ik frege lykwols en krige ûnferwachts tastimming om kategismuslessen te folgjen. Ik fielde my daliks op myn gemak yn dy omjouwing. De jonkfrou joech my in boekje en in krante. Ik fielde ûnbidige wille oer it hearren fan Jezus. Op in dei fertelde hy my dat hy my tariese soe op myn earste kommunion. Ik hie it der thús oer en se fertelden dat ik noch te jong wie. Ik antwurde, lizzend, dat alle famkes yn 'e groep it dien hawwe. Yn werklikheid wiene se al befêstige, lykwols bleaune de jonkfrou en ik it iens en sette de datum mei de pryster fan San Nicola: de dei fan Corpus Christi.

It probleem fan de wite jurk ûntstie, mar ien fertelde de muoike

dat de nonnen it hierden. De langferwachte dei kaam: moarns begeliede er my nei tsjerke fêstjen. Se tocht dat de oare famkes der wiene om't se nea it inisjatyf naam hie om kontakt op te nimmen mei de kategismusdame. Doe't se realisearre dat ik allinich wie, beledige se my: "Liar, rude." Myn juf wie dy moarns ek yn de mis mei oare minsken. Guon oanwêzige froulju bedarre har. De pryster kaem en naam my by de hân en naam my nei de sakristy foar belidenis. Hy fertelde my moaie wurden dy't ik noch noait earder heard hie. Ik fielde dat ik nei de Himel fleach en ik sei tsjin mysels: "It is net wier dat prysters tongen útsnije, krekt oarsom se witte it lijen fan in lyts famke te begripen." As ik koe, hie ik him mei blydskip omhelle en tútsje.

Hy liet my fiif Hail Marys sizze as boete en ik gie werom nei myn stoel. De muoike frege my daliks hwat ik tsjin de pryster sein hie, dat er dêr sa lang bleaun wie, en ik sei: - De jonkfrou hat my leard, dat belidenis geheim is -. - Ja, mar do moatst it my de earste kear sizze - stie de harpy oan. Echt net. Der wie mis, Kommuny en op 'e wei út twongen se my om myn omke syn hân te tútsjen en te sizzen: "Singje my asjebileaft." Ik begon mei myn pake, altyd deselde sin, doe gong ik om alle sibben hinne. Muoike Gaetana joech my in boekje. Ik hie honger, mar gjinien bea my iten oan. Meastentiids, as de seremoanje foarby wie, wie it gewoanlik om nei de bar te gean om granita mei koekjes te heljen, mar se waarden oerwûn troch de mania om te sparjen: middeis ieten wy in plaat pasta en middeis gongen wy nei de fotograaf om't de sibben stelden foar om in foto fan mem te stjoeren.

Ik hie de twadde klasse foltôge en slagge mei tige lege punten. Dat jier moasten wy de hiele simmer op it plattelân bliuwe. Ik makke beswier: "Ik moat op syn minst sneins nei de mis en besykje myn pake dy't allinnich is." Hy wie in hiel goed man, lijen fan astma. De dochter ferwaarlearde him, foar in part út sleauwichheid, foar in part om't se betingst wie troch har man, dy't altyd lik wie op de buorlju, sibben en skoanheit.

Ik naam de wask om te waskjen en naam it stikem fan Michelillo nei myn muoike, oars wiene der problemen. Hy fielde net iens leafde foar syn heit: op in dei kaam ien fan syn healsusters nei Castrangia om har te fertellen dat er stoarn wie. "As jo net fuortgeane, skop ik dy yn 'e kont," sei er tsjin har.

Doe't der in feest wie yn it doarp, krigen de leden fan de muzikale band de "pezzo duro", in iis dat sa neamd wurdt fanwegen de bysûndere gearhing. Omke Michele, it wie nea dúdlik oft om't hy it net leuk hie of om't hy waard dreaun ta in ûngewoane gebeart fan frijmoedigens, seach my foarby rôp my: "Concettina, kom en helje it iis". En sa gryp ik de kâns om by dy

seldsume gelegenheden fan wat goeds te genietsjen.

In skoft lyn die dokter Cosentino út Baceno my tinken oan in detail dat yn myn ûnthâld ferlern gien wie. Wylst de band troch de strjitten fan de stêd spile, besochten de bern mei te dwaan oan de parade. Mar om har oanwêzigens te rjochtfeardigjen wie it nedich om in lid te "kenne". Om it te bewizen hie er de hân yn syn jaskebûse. Sa folge ik myn omke Michele, wylst Gianni Cosentino, soan fan in learaar fan 'e legere skoalle en heiteleas, de hân yn 'e bûse fan 'e bendelieder hold.

Yn 'e midden fan 'e oarloch begûnen guon bommen te fallen yn Novara. Elkenien naaide fuort en guon kunde sochten by ús taflecht yn Castrangia. Foar my wie it in feest, want ik koe yn selskip wêze. Sa no en dan hearde je it fluitsjen fan skrapnel. Ek kaam it tragyske nijs oan dat de soan fan de eigner fan it gebakje fan Orlando troch in bom útinoar skuord waard. De mem yn Domodossola, swier foar de fjirde kear, bleau allinnich mei Rosa en Antonietta. Myn heit wie weromroppen nei Sisylje om in Bersagliere te wurden. In pear moanne nei it ferlitten learde hy dat syn mem in lyts famke berne hie mei de namme Emma en dat hy de mooglikheid hie om nei hûs werom te gean, om't hy ferwachte waard frijsteld te wêzen mei fjouwer bern.

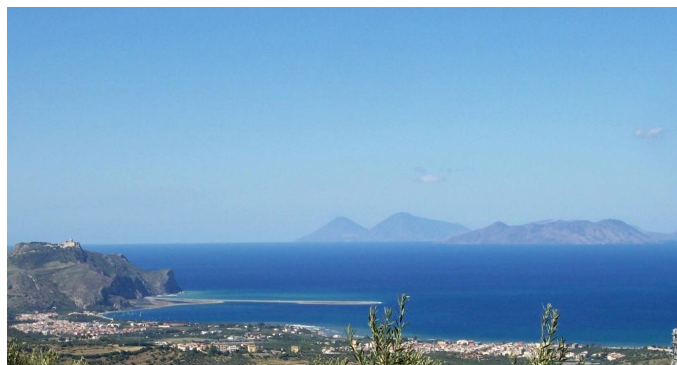
Spitigernôch, doe't er yn Domodossola oankaam, fûn hy in bittere ferrassing: Emma hie nei 12 dagen ophâlden te libjen. Twa dagen letter moast er werom nei it front. In pear moanne letter - it wie de perioade fan ûndúdlikens en ynstabiliteit nei 8 septimber - wist hy militêre tsjinst te ûntkommen en gie werom nei Novara om te wachtsjen op 'e oarloch om te einigjen om by syn mem te kommen. Hy iepene in lyts skuonmakkerwinkeltsje. Alle dagen gie ik nei him. Ferlegen, mar skerp foar myn leeftyd, ik hie de yntuysje dat heit soe sliepe mei in troude frou, mar mei in

militêre man. Op in dei kaam ik de kassa yn 'e berchstrjitte yn Piazza Bertolami. De man út de folgjende winkel hie in petear mei heit. Ik sprong mei myn wiis- en middelfinger en wiisde om de eagen út te stekken fan myn heit dy't myn mem bedroch. De buorfrou wist my tsjin te hâlden, wylst myn heit mei in glimke sei: "Hâld op dyn eigen saak". Yn '44 waard in donkerhierige jonge berne, krulhierich lykas hy...

Yn Badiavecchia rekke syn pake fan heitekant siik mei magekanker. Ik krige tastimming fan myn muoike om him te sjen. Ik kaam faak del út Castrangia en rûn it stik lâns de rivier. Ik tink oan him op bêd, freedsum. Beppe wie noch drok mei de winkel en koe der mar min tiid oan besteegje. Se die him in olivetûke yn 'e hân om de miggen fuort te jagen, mar hy waard slimmer en hie de krêft net mear en ik jage se by him wei. Op 2 novimber 1944 fleach er yn 'e âldens fan 66 nei de himel. Heit wie noch op Sisylje. Syn omkes wiene ek by de begraffenis.

Sa no en dan krige ik wat brieven fan mem. Yn '45 kaam heit werom nei Domodossola en yn '46 waard myn broer Giuseppe berne.

Haadstik fjouwer - Oalje, spinnewebben en it kweade each

De oarloch woede oer de hiele wrâld, de kommunikaasje wie dreech, en wy hearden net mear fan Mem. Gelokkich wie myn heit weromroppen nei Sisylje yn it Bersaglieri Corps en doe't er in pear dagen frijheid hie, kaam er by my op besite. Troch de oarloch wiene der in soad minsken op it plattelân. De flechtlingen bleaunen meastentiids fyftjin dagen, mar doe stie de stêd yn gefaar fan bombardeminten en bleauwen se leaver it hiele jier troch op it plattelân.

Sa no en dan socht ik taflecht by dy minsken. D'r wie in húshâlding mei fjouwer bern dy't altyd yn goede stimmen wiene, ek al hie it iten tekoart. Ik seach de habsucht fan myn omkes dy't safolle droege figen hiene en oan gjinien joegen: ik naem in moai hânfol en brocht se stikem by har. Ik bewarre guon fan 'e beantsjes dy't se my foar it moarnsiten joegen foar har. Sels hurd bôle: in stikje dat muoike yn 'e bûse die ik foar it fuortgean nei skoalle die ik mei dy bern en yn ruil joegen se my wat papier om op te skriuwen, se makken my boartsje op 'e skommel en ien fan har boude boartersguod, stuollen en bêden foar poppen dy't se

my en har lytse suster joech, wylst har âldere suster lappenpoppen foar ús makke.

It barde soms dat ik by de rivier del gong, dêr't de froulju út 'e omkriten har klean mei jiske te waskjen gongen, en ik stie dêr fernuvere te sjen nei it fjoer dat oanstutsen waard om it wetter te ferwaarmjen yn in kontener dy't mei twa grutte stiennen hâlden waard. Ik seach myn muoike noait dizze operaasjes dwaan. Hy wosken him suver nea of hy gyng nei de rivier as der gjinien wie om syn fette en tige smoarge klean net bleat te lizzen.

Oare kearen seach ik de froulju dy't it thús weefde linnen twa of trije dagen op 'e stiennen ferspriede. Se wiete it en droech it ûnder de brânende sinne oant it wyt waard. Myn muoike rôp my altyd nei hûs mar ik die oft ik net hearde. Yn de oarloch wie har skoandochter ek werom út Turijn mei in lyts famke. Ut respekt foar Salvatore, har styfsoan, waard se behannele as in keninginne. Yn dy perioade bleaunen se yn it doarp en foar de gelegenheid helle de muoike de geursjip, linnenhandoeken, ôfwaskdroeger, tafelkleed en servetten út om in goede yndruk te meitsjen. Ynstee waard ik behannele as in feint, stjoerd om boaden te dwaan en wetter út 'e fontein te heljen, om't it stjoeren fan in gast in skande wie.

De kryst kaam en, neffens noardlik gebrûk, krige de breid moarns in prachtich kado fan Baby Jezus oan har dochter: in moai stel potten en skûtels foar in pop. Ik wie bliid foar har, mar tagelyk barste ik fan lilkens om't dy dingen my noait oerkommen wiene. Ik waard hieltyd swakker. Der wiene druven mar wee om se te iten: se moasten foar de wyn parse wurde. Jo koene allinnich ite dy't stellen is fan 'e buorlju. Hazelnuten waarden sammele mar om se te ferkeapjen. Ik iet stikem wat as de iikhoarntsjes yn 'e bosk. Myn omkes kochten allinnich op Kryst en Peaske molke om koekjes te meitsjen en ik skuorde it mei in

teeleppel wylst it kocht. Myn muoike makke selden gebakken aaien foar my. Ik ha faaks hope dat se it foar my briede soe: - Litte wy it fuortsette, dat as wy wat hawwe en it aai lizze foarby (hy wie in jonge út Messina, dy't op it plattelân gie om aaien te sammeljen en as farsk troch te jaan) wy kin ferkeapje se en krije it jild -. Hy sammele twa moanne aaien en ferkocht se dêrnei.

De minsken fan Messina dy't de aaien kochten hiene wierskynlik in poppe yn 'e hannen. De figen moasten sloppe, der koene mar in pear iten wurde, de oaren lieten se yn 'e sinne droegje om te ferkeapjen of te bewarjen foar de winter. Yn de moanne oktober waarden jûns moaie kastanjes makke. As der noch skrille oerbleaune, liet myn omke se op 'e tafel yn 'e lytse keamer (net op 'e plaat, mar op 'e matte smard troch de oalje dy't fan 'e lampe dripte) en moarns, as er oerein stie om fjouwer om nei it wurk te gean, hy makke my wekker en joech my de kastanjes en sei tsjin my: "Do hast moarnsbrochje". Ik hearde se en iet se út honger, mar se smakken nei oalje en joegen my ûnûntkomber in buikpijn. De omke praette om: - Ik hâld fan myn nicht, ik meitsje sels kastanjes foar har klear as it nachts noch let is -. Yn werklikheid hie myn omke haat yn syn eagen. Soms wiene se giel, fjoerread as er liik waard: al wiene se lyts, dy eagen foelen him yn. Se wiene lyts en djip as smelle gatten mei haat dy't der út streamde. Underwilens triomfearren dysentery en wjirms. Sa no en dan joech muoike my in teeleppel oalje. Dit hâldt de wjirms fuort, mompele se om harsels te oertsjûgjen... doe begûn se mei de "prichentu": - Mazzai un vermu gruossu quennu ìa pagana, ùa u mazzu chi sugnu all Christian. Of op moandei hearre jo, of tiisdei hearre jo, of woansdei hearre jo, of tongersdei hearre jo, of op Vinardì hearre jo, of op Sabutu hearre jo, matteia du jurnu fan Peaske u viermu sturdudu a tierra casca.-

(Ik deade in dikke wjirm doe't ik in heiden wie en no dea ik him as kristen.

Op Hillige Moandei, op Hillige Tiisdei, op Hillige Woansdei, op Hillige Tongersdei, op Goedfreed, op Hillige Sneon, op 'e moarn fan Peaskedei de stomme wjirm falt op 'e grûn).

Ik wit net hoe't ik it oerlibbe haw.

Hjir iepenje wy in parenthesis.

In protte jierren binne foarby en ik hie buikpijn. Ik gong te dwaan x-rays mei masines de grutte fan in keamer. Se joegen my wat wite pap om te sjen oft der gjin zweren wiene. Spitigernôch wie neat te sjen. De radiolooch sei dat it gastritis wie en joech my wat palliativen om de pine te ferminderjen. Ik kaam op it punt dêr't ik gjin lepel wetter yn 'e mage koe. Ik wie sa'n fyftich jier âld. Paolo, in freon fan Armando út Piacenza, stelde foar om my nei in spesjalist te nimmen. Hy kaam ek by dokter Mazzeo. It gastroskopy-ynstrumint koe net bûten de kiel komme. "Ik wit net hoe't ik dizze frou rêde moat," sei de dokter, "de pylorus is ticht." Alle minsken dy't de gastroskopy hawwe, ferlieten de keamer op har eigen fuotten. My op in brancard mei in IV. De dokter skreau my in sterke kuur foar twa moanne. Doe't ik weromkaam, gie it ynstrumint noch net troch. In oare noch sterkere remedie foar trije moannen.

Fiif moanne nei de earste besite begon it ynstrumint troch de pylorus te brekken. "Wûnder!" sei dokter Mazzeo. Sadree't de buis wie fuorthelle hy frege my in protte fragen om te begripen as it wie oanberne of feroarsake. Ik begûn te gûlen: "Miskien wie it de oalje dy't Zizi my sa no en dan joech foar de wjirms." De dokter lei syn hannen yn it hier: "Oalje? En do libbet noch!". Trochgean mei de behandeling haw ik sa no en dan de gastroskopy werhelle.

Mei tank oan dokter Mazzeo dy't myn libben rêde, no jierren

letter kin ik genietsje fan iten mei mar wat befette medisinen.

As immen har fan it balkon rôp, hold har muoike har holle draaiend. Se rieden har doe oan om op in lege mage in lyts glês ferroquine te nimmen. Se oertsjûge har man om it te keapjen en moarns joech se my ek in glês.

Fierders hearske ek byleauwe yn dat hûs. Syn omke hie altyd lêst fan de wyn dy't er dronk, mar neffens him wie de oarsaak it kweade each fan immen. It wiif moast him ôfwarje: hja naem in plaat mei hwat wetter, goot hwat sâlt en in drip oalje yn en bigoun doe mei de prichentu foar de hollepijn: - Oglu biridittu, ogliu santissimu, kom nei dit hûs en jaag dit fuort morocchiu, ogliu biriditto, gean derút en jage dizze mammucca fuort... (Sillige oalje, allerhillichste oalje, gean dit hûs yn en jaag dit kweade each fuort, sillige oalje, wês sterk en ferdriuw dizze duvel ...).

Dizze slyk fan sillige oalje wreide, neffens harren leauwe, it kweade each út. Koart dêrnei waard wetter yn 'e fjouwer hoeken fan 'e keamer sprinkele en gie syn hoofdpijn fuort.

Om wûnen te genêzen, waarden spinnenwebben kombinearre mei oalje, en in lyts stikje fleis om bouillon te meitsjen. Dat ôfgryslke mingsel wie, seine se, ûnfeilber! Moarns joegen se my in glês wetter mei magnesia. Nei in skoftke, al trillend, moast ik de kjeld yn om my te befrijen. Doe't ik hersteld wie, stjoerden se my nei in frou dy't toverstikken die: se matte my fan kop oant tean mei in string en myn horizontale earms mei deselde. As der in stik ûntbrekt wie it dea foar dat jier ôf.

Al hienen de omkes op har eigen wize leauwe yn God, yn 'e Hilligen, yn' e Madonna. Alle jierren op 8 septimber rûnen se nei Tindari, nei it hillichdom wijd oan 'e Swarte Madonna sa'n fjirtich kilometer fan 'e stêd ôf. Al fan myn fiifde ôf moast ik dy boete dwaan.

By gelegenheid fan 'e pylgertochten nei it hillichdom fan Tindari, de dei foardat de muoike de cappini (slippers) makke fan lappen. Omke gyng op 'e jacht en brocht ien of twa wylde hazzen nei hûs om te koken. Om in goede yndruk te meitsjen hat de muoike ek gevulde aubergines makke. Hy seach yn 'e spiegel en skjinmakke syn gesicht mei in doek. Op it stuit wie it ferske "Where is zaza, my beauty" yn moade en ik krige in gewoante om it "zizi" te neamen.

Wy gongen jûns om alven nei Tindari om moarns moarns oan te kommen. Wurch en wurch troch myn kwetsberens frege ik in protte kearen om wat swiet wetter, mar se kochten it net fan 'e kreamkes lykas alle oare wurge lju: se stiene yn 'e wachtrige by de iennichste fontein by de tsjerke dêr't waarm wetter út streamde. It help net om de waarmte te kalmearjen. Neffens de tradysje kochten se kikkererwten, brede beantsjes en cannellini-beantsjes, doe gongen se nei de mis, bidden de Madinuzza en op 'e wei kamen se har doarpsgenoaten en myn sibben fan heitekant tsjin. Middeis giene wy ûnder de omlizzende olivebeammen te iten. It is spitich dat ik sa wurch wie, dy deis wie der trouwens altyd lekker iten om in goede yndruk te meitsjen foar freonen. De middei befette in wylde knyn yn 'e oven, dêr't de omke steefêst in pear jûnen foar op jacht gie, gevulde aubergines en paprika's, druven en selsmakke koekjes. Om nei hûs te kommen namen de freonen in ferfiermiddel: de auto of hynstekarren. Ik seach, al resigearre om te foet werom te kommen. Allinnich as der in omke wie, koe ik my op hynder ride, oars wie it pynlik.

Haadstik fiif - De ûlen

Noch op it ûnderwerp fan religy, om't myn omke lid wie fan in bruorskip, hienen se de ferplichting om te bekennen en te kommunisearjen op Palmsnein yn 'e tsjerke fan San Giorgio. De seremoanje fûn plak om fiif oere moarns, de pryster bikende earst alle manlju yn in kapel, gie doe nei de belidenis foar de froulju.

Doe't har muoike oan 'e beurt wie, dy't in grutte swarte sjaal oan hie, brocht se it kleed ticht by it roaster om harsels safolle mooglik te dekken: it like wol oft se kamille-ynhalaasjes nimme moast. Hy bikende en doe: - No is it dyn beurt - hat er my ferteld. Ek al woe ik yn it jier belidenis dwaan, ik koe net. Myn muoike skeelde my út: "Do moastst de Heare net grappich meitsje, ien kear yn 't jier is genôch, oars bist net wurdich om de gasthear te nimmen, om't jo ek mei de eagen sûndigje kinne."

Om njoggen oere hinne Hillige Mis, kommune en rjocht thús. Lykas gewoanlik begon har omke om triviale redenen te swarren en hie se in nerveuze hoest. Der barden ûnbeskriuwlike sênes: as dy deis om ien of oare reden it moast, koe se net spuie, oars smieten se de Heare út 'e mûle. As it by ûngelok barde, dan naam er it deksel fan 'e kanne, spuide der yn en drinke de floeistof wer mei wetter en sûker. Yn 'e Hillige Wike bleaunen

minsken ek nachts yn it doarp om de jûnspreken by te wenjen dy't de muonts holden. Tongersdei waarden de colombe taret, in biskuitdeeg yn ferskate foarmen mei hurd-sean aaien kocht mei wetter en anella, in giftige kleurstof. Op Goedfreed op 'e moarn fan it fêstjen hawwe wy alle tsjerken besjoen dy't fersierd binne mei weetspraten, dêrnei hawwe wy trije blêden fan pakesizzer (medisinsk krûd mei in yntinse geur) trochslokt dy't it hiele jier foar wolwêzen garandearje.

Jo hoegden oerdeis net te wurkjen om de krusige Jezus net sear te meitsjen, as jo naaide soe de naald stekke, as jo seagen dat d'r it risiko wie om jo lichem sear te meitsjen, ensfh. Foar dy dei, wat ik ek die, waard ik net iens slein, oars soe Jezus gûle. Sneon om alve oere wie der de mis fan frede en opstanning. Alle bern brochten downen om de segen fan 'e pryster te ûntfangen en iten it dan. Dy foldwaning haw ik nea ôfnimme kinnen, want ik moast myn douwe mei twa aaien rêde foar de skoalreis dy't tiisdei nei Peaske organisearre waard. Ik moast de juf in aai oanbiede. Peaskedei kochten se my in lyts laemke fan keninklike pasta, de lytste om net te folle út te jaan. De omke wie sa stikelich, dat er syn skuon skine mei it roet fan de panne dy't op it fjoer ûntstie. As myn muoike wist dat er in baan ôfmakke hie en se dêrfoar betellen, ried se my oan: "Freegje dyn omke oft er it jild meibrocht hat."

Hja en ik moasten him hast oanbidde as twa lytse slaven, oant er ferhuze waard en tsien lire oan har joegen en fiif oan my. Ik koe myn jild net útjaan, want it wie ornearre foar de spaarpot. Ienris fertelde ik tsjin muoike dat ik mei lotterij woe. Se stimde yn omdat se hope te winnen. Myn wie in leagen. Yn 'e realiteit fieldde ik my ek min oanklaaie yn ferliking mei myn klasgenoaten: se hiene rokken, mar myn muoike mocht se net en ik waard twongen om folsleine jurken te dragen. Se hiene allegear wite,

brune of blauwe katoenen knibbelokken oan, ik moast it goed fine mei de sokken dy't se yn oranje makke, in kleur dy't minder koste as de oaren. Ik droech se boppe de knibbel stipe troch in elastyske band, mar it grutste probleem wie dat se, sûnder in foet, oant de ankel berikten. Der oerhinne hie ik in pear koarte sokken mei manchetten. Ik wie al marginalisearre genôch en ik moast ek opfalle foar myn klean. Mei de fiif lire hie ik plannen om in fatsoenliker pear sokken te keapjen dy't ik moarns foardat ik yn 'e klasse gie. De winkel wie dy dei ticht. Ik koe net mei it jild nei hûs, want muoike soe it fûn hawwe. Ik tocht der oan om se ûnder in stien by it mulspoar lâns te ferbergjen. It reinde nachts en, makke fan papier, ferdwûnen se folslein, sa't ik de oare moarns realisearre doe't ik se gie om se op te heljen.

Fyftjin dagen gongen foarby en muoike frege my oft ik de lotterij wûn hie. Ek doe wie ik net earlik en sei ik ja. Dat jild kaam nooit. Op Goedfreed, tidens de optocht ta eare fan Us Leaffrou fan Sorrows, moeting de learaar frege er har om útlis. Ik wie stjerrend fan skamte. Natuerlik wie se fan alles net bewust, dat ik krige twa klappen fan myn muoike ûnder har strange blik. Ik gie altyd graach nei skoalle, mar mei minne resultaten. Nimmen begriep my en ik waard altyd befoardere troch oanbefellings, dus myn mem wie kalm dat se my altyd studearje lieten. Ik hie it goed mei allinnich de kat, oant op in dei de dronken omke mei wat tripke út 'e stêd kaam en it bist in stik naam om himsels te iten. Hy naam in musket efterlitten troch de soldaten, hy fermoarde him op it iepen plattelân. It wie in grutte teloarstelling foar my.

By de tersktiid gyng ik de nôt- en gerskorrels dy't op it boerehûf fan de buorlju bleaunen te plukken, die yn in bûse en brocht se nei de mûne fan frou Tindara oan de rivier. Ik naam doe it moal nei Novara nei de neef fan myn mem, dy't, as widdo mei twa lytse bern, moarns hout yn 'e bosk gie en de oven oanstuts om

brea te meitsjen foar dyjingen dy't har it moal brochten, wat jild fertsjinne en in bytsje brea foar de bern.

Yn septimber, doe't de figen ryp wiene, klom ik de planten en helle de lekkere fruchten, pleatste se yn stokken dy't mei in heak fan 'e tûken hingje. De figen waarden ôfsnien en litten te droegjen yn 'e sinne op in luifel. Nei in pear dagen waarden se droech. Plantearre yn grutte kuorren waarden se yn 'e winter iten. Yn dy moaie tiden kaam frou Maria, buorfrou fan it plattelân, om de droege figen te meitsjen. Ik gie faak by har op besite. Se wie de mem fan in protte bern. Ien fan harren, Carmelo, wie epileptisy. Sa no en dan wie er net mear te finen. De besoarge mem gyng him opsykje en ik begeliede har hast wille.

Doe't ik yn 'e fiifde klasse siet, frege de juf ús om ús âlden te fertellen dat se ús nei de bioskoop soe om de film "The Little Alpine" te sjen. De omkes: "Jo geane net nei dy rommel." De neef fan de dûmny tsjinoer hie heard: "Jo moatte har stjoere, ik haw him ek net sjoen." Doe waarden se ferpleatst en koe ik gean.

Fan mem wie in pakje oankommen mei snoep. Ik hie wat nei skoalle brocht. It wie in tiid fan hongersneed en sels snoep wie tekoart. De suster fan myn learaar learde fjirde klasse wylst ik yn 'e fiifde klasse siet. Se frege om snoep foar in lyts famke earmer as my, dat siik wie en ik liet se allegearre foar har.

Yn 1945 kaam myn heit werom nei Domodossola. Ik seach him yn april 1946 wer en by him wie myn mem dy't in poppe ferwachte.

Ik brocht sa'n tsien lokkige dagen troch mei myn âlden. Ik gie faak op besite by myn pake en beppe en omkes, dat ik iet safolle as ik woe en dronk in protte frisdrank fan myn beppe dy't se ferkocht. Op it lêst woe myn mem my meinimme nei Noard-Itaalje, mar myn muoike, altyd falsk en egoïstysk, oertsjûge har om my by har te litten. Ik siet yn 'e fyfde klasse,

altyd wrakselje sjoen myn fragility. Yn de eksamendagen kaam it nijs oer de berte fan syn lytse broer. Folslein bliid, mar fertrietlik tagelyk, skriemde ik fan wille en pine. Miskien dêrom promovearre de learaar my ek al hie ik de mûle net iepen dien by de eksamens. Dat jiers stiften se in middelbere skoalle ôfdieling yn it doarp en hast al myn klasgenoaten hiene har klearmakke foar de talittingseksamen om dêr yn te gean. Foar my wie der gjin kâns: myn omkes wiene derfan oertsjûge dat allinnich ûlen op dat soarte fan skoalle sieten. Yn feite, doe't se klear de middelbere skoalle se moasten gean nei Messina foar harren masterstitel. Myn âlden moasten der om tinke om it jild foar de boeken te stjoeren, se soene gjin útjeften makke hawwe. Ik bleau gûlen om't ik myn stúdzje trochgean woe. Se biede my doe de kâns om yn te skriuwen foar de twajierrige beropsoplieding, in soarte fan tige earne middelbere skoalle fan twa jier. De earmste minsken gongen der hinne, ik akseptearre yn alle gefallen. Heen en wer rinnen, moarns en middeis haw ik de kursus bywenne. De skoalle wie mingd: de meast rûzige mânlju stekken de hannen op tsjin de direkteur dy't wiskunde learde, se stoaren ek de Italjaanske en Frânske leararen. It húswurk waard oan de famkes leard en lânboukennis oan de manlju. Yn werklikheid learden wy hielendal neat. Myn winst wie goed te wêzen ferlegen en mei in grutte toarst foar learen.

Foar it ein fan it skoaljier hiene de learkrêften ús klearmakke foar in goed doel teater. Ik moast in ferskinning meitsje klaaid as in strjitte-egel. Dêr wie de pet fan syn omke, de koarte broek miste. Doe't ik it tsjin myn muoike fertelde, rôp se: "Do bist in gek om obligaasjes op te setten." Ik ferlear de moed net: ik gong nei de kappersfrou Liezza om te freegjen om de broek fan har soan te lienen. Sa ferklaaide ik my op 'e jûn fan 'e foarstelling as in strjitte-egel, ûnder in protte applaus en de wanhoop fan myn

omkes, dy't foar de gelegenheid yn it publyk oanwêzich wiene.

Spitigernôch gongen sels dy twa jier foarby en makke ik de skoalle foar altyd klear mei it tinken dat ik like ûnwittend bleaun wie en mear as earder.

Haadstik seis - Ferjou my asjebleaft (It ljocht fan 'e stjerren)

Ik wie tolve jier âld doe't myn mem yn augustus by my op besite kaam mei myn heit en broerke, dy't ik foar it earst seach. It sjen fan syn lytse gesicht makke my bliid en ik tink dy dei as ien fan de bêste yn myn libben. Myn âlden wiene fan doel om my mei te nimmen om wer nei skoalle te gean, mar muoike ried har foar de safolste kear fan it idee ôf: se soe my stjoere om naaister te wurden mei it útsicht it fak goed te learen. En sa barde it, tsjin myn wil. Myn âlden gongen fuort en ik bleau yn Sisylje as in idioat. Fan doe ôf hie ik gjin frede en skriemde altyd yn it geheim. Myn omkes seine dat myn âlden my grif net leafhawwe soene lykas harren, dat se my grutbrocht hiene as in dochter (in dochter soe grif deselde pine trochmakke hawwe as ik). Op in dei gyng muoike nei de bêste naaister fan 'e stêd, dêr't mem ek it fak leard hie, om har te freegjen oft se my oannimme soe. De kleanmakker antwurde dat se al acht famkes hie en it oantal net ferheegje koe. De oare deis brocht har muoike har wat aaien om har te oertsjûgjen en se sei: - Kom oer in moanne werom, miskien giet ien fan 'e learlingen nei Turyn en bliuwt der in plak frij foar dyn nicht -. Op punt, nei in moanne stjoerde muoike my nei it

laboratoarium. De jonkfrou, dy't net mear as oardel meter lang wie, hjitte my wolkom: "Oké, ik nim dy mei om't ik meilijen mei dy ha, ik stel my foar dat jo leaver nei my komme wolle as op it plattelân bliuwe mei dyn muoike." Hy hie it net alhiel ferkeard om dat te tinken. De oare deis om acht oere kaam ik op. "Begjin it laboratoarium te feien," sei er tsjin my, "dan waskje jo de flier." It ferhaal begûn my te stjonken. Ik gie sa goed mooglik oan it skjinmeitsjen. Ik wie lyts fan stal, ik wie tolve jier, mar ik seach acht.

Ik koe de flier net waskje: op it plattelân wie it fan stien en yn it doarp, dêr't tegels stiene, hat muoike it noait wosken om se net te slyten. Ik besocht myn bêst te dwaan, mar de naaister neamde my in kont omdat ik net goed wosken hie. Om njoggen oere kamen de arbeiders oan en begûnen har belangstelling foar de nije saak (lyts famke). Se seagen my allegearre mei in meilijen oan. Ik hearde har taspraken en wie ferbjustere dat ik de essensjele dingen fan it libben net wist. Sa no en dan joegen se my wat naaisterbaantsjes, dingen dy't ik net mocht, altyd bitter oer it net studearje kinnen. Der wie in positive kant fan de dei: middeis, net hoegde werom nei it plattelân, ik iet rêstich thús, spried in servet op 'e tafel, regele it glês, de flesse wetter en in bord. Koartsein, om in stik hurd bôle en tsiis te iten haw ik graach de tafel dekke lykas alle gewoane minsken. Nei it middeisiten gie ik nei in buorfrou dy't njoggen jier âlder wie as ik en naaister wie. Se holp myn eagen te iepenjen foar myn naïviteit. Har mem, in suster mei oaljefantspoaten en in oare ynvalide wennen by har.

Soms ha se my útnoege om in bakje sop te drinken. De naaister frege my om har te helpen mei krússtik borduerwurk op berneklean. Ienris hie ik in krisis fan fertriet en liet it wurk heal dien. In oare kear helle ik út nettsjinsteande de jiske út 'e brânpot en siedde dy by de trep lâns. Se seine: "Wa is dêr? Sil ik in sykte

krije?". Op it lêst begrepen se my en ferjûnen my.

Soms gong ik nei de nonnen fan it Antoniano weeshûs om mei de weesbern te boartsjen. Ik wie in bytsje benijd om't se har dagen yn oarder libbe. Se ieten mei de tafel altyd goed dekken, dan boarten se en op it lêst op fêste tiden wijden se har troch te bidden oan de tawijing fan God. Ik tocht: - Lokkich se, se hawwe har âlden net mear en dochs libje se goed by de nonnen, wylst ik âlders haw, mar bin twongen om te wenjen by dizze ferskriklike omkes -. Sûnder har witten gong ik, om in folgjende saai ferhoar foar te kommen, sa no en dan op besite by in muoike fan heitekant dy't yn it doarp wenne. Ik frege har om jild om in brief oan myn âlden te stjoeren dy't har smeeke om my mei te nimmen.

Yn novimber fan elk jier namen se my mei nei de Sant'Ugo-beurs dy't plakfûn yn Piano Vigna. Op dit plak setten de pake en beppe fan heitekant in skûlplak dêr't se grilfleis en woarst makken dy't se tegearre mei in goed gleske wyn ferkochten. Foar my wie it in kâns om tegearre te wêzen mei myn sibben fan heitekant, lekker fleis te priuwen en in kleurde soda te drinken, te sjen nei de kreamkes dy't braziers, lantearns, ierdewurken potten, kwarts en bumbaelli ferkeapje.

De oare deis gongen we wer nei Badia Vecchia foar it feest fan Sant'Ugo, in mis, in lytse optocht en dan wer nei de winkel fan myn pake en beppe dy't my woarst, bôle en soda oanbean, dit gegoten út in lyts fleske ôfsletten mei in bal by de ynterne.

Ien kear foar Kryst giene wy 3 dagen nei Messina. Wy sliepten by in sibben. Ik mocht har net in bytsje: se fertelde har omkes dat se aaien stellen fan in boer op 'e merke, har ôfliede. Ik hie yn de kategismus leard dat jo net stelle mochten. Jûns giene wy mei myn dochter nei in hear dy't bylden makke. Om royaal te wêzen, joegen myn omkes my jild om se te keapjen. Op de

smoarge tafel fan Castrangia koe ik in krystbeam bouwe. Mei aspergetûken en wat katoenen flakken foarme ik in húske. Jûns haw ik genoaten fan de sfear fan twa kearsen dy't makke binne mei walnootskulpen trochdrenkt yn oalje en in stik tou njonken Baby Jesus. Omke Michele waard it idee ek op priis en woe my beleanje: "Ntoia, skil twa stekeltsjes", en muoike gie se ûnder har bêd dêr't se bewarre waarden.

Doe't ik allinich yn Novara bleau te sliepen, gie ik yn 'e krystnovena mei myn buorfrou Antonietta nei de tsjinst dy't moarns om 5 oere hâlden waard yn 'e Annunziata-tsjerke. Achter yn de tsjerke soarge de hillichdom tsjin in fergoeding foar de stuollen. Wy hawwe se fan hûs brocht. Op de weromreis ha wy by Carolina west, de waskfrou fan de yngenieur, dy't moarns betiid ûnder de trep oan it wurk wie. Se wie doe al gien om wetter út de San Francesco-fontein te lûken mei grutte kwarten, om de houten tobbe te foljen. Hy sei: "Caùsi, wachtsje hjir, ik sil sjen oft de hearen justerjûn noch koekjes oer hiene, sadat jo moarnsiten kinne". Hy kaam hast nooit mei lege hannen werom. Ik nûge Antonietta út om op te kommen en wy stekke it fjoer oan. Doe't Carolina neat mear te iten fine koe, gong ik nei de keuken om in stik hurd bôle en in gleske "bumbaello" wetter te heljen. Wy bleauwen oant 8 oere stean om doilies te meitsjen, doe namen wy ôfskie: ik gie nei de workshop, Antonietta gie nei har hûs om har mem te helpen, om't se de ienige dochter wie mei 8 bruorren.

Allinne yn Novara fielde ik my as in boarger. Doe't ik nei pake Turi gie, makke ik syn ruten skjien en hy joech my "in srea" (in tip). Ik gong om nagellak te keapjen. Ik kocht ek it oplosmiddel om it te ferwiderjen doe't ik fielde dat ik myn omkes moetsje. Ik brûkte talkpoeder as poeder. Och: op in dei liet ik it op myn gesicht en gong troch myn problemen, klappen en beledigingen. "Wêr hast it jild foar dy rommel wei?". En ik sei: "Kinne jo net sjen dat it moal

is?". Yntusken wiene de buorlju ferhuze nei in oare buert. Op in dei ha se my útnoege om nei it sirkus te gean. "Ik haw gjin jild ..." sei ik. Se liene se oan my. Middeis seelju nei it laboratoarium om te genietsjen fan de foarstelling: apen op de trapeze, bern op hynders, oaljefanten, clowns, dingen dy't noch noait earder sjoen binne. Spitigernôch moast ik 8 lire krije.

In pear dagen letter, wylst ik nei Castrangia gie, trof ik yn San Salvatore de mem fan in skoalmaat mei in tas fol grienten kocht fan de boeren. Hy frege my oft ik werom nei de stêd mocht (troch de mentaliteit fan doe skamme er him om mei syn tas nei it plein te gean!). Ik stimde yn, tinkend om wat jild te meitsjen mei de tip. Spitigernôch, nei't se har hûs mei muoite berikte, beleanne se my mei fjouwer pinda's. Ik ferlear de moed net. Ik fertsjinne in lire troch in doily te ferkeapjen oan in dame út Fantina. Ik boude kartonnen Pinocchios mei skonken en earms ferpleatst troch in string. Guon bern kochten se foar in pear sinten. In oar idee: sinnebril foar earmen bern. Ik wie op syk nei transparante kleurde snoepferpakkingen foar de bars. Mei sûkerpapier knipte ik it ramt út en koe oare sinten weromhelje. Nei twa moanne wist ik de 8 lire werom te jaan.

De pake, nettsjinsteande syn hege leeftyd, de astma en hernia dy't er sûnt syn fiifde hie, besocht himsels op it plattelân ôf te lieden, om't syn dochter hast noait by him op besite gie. Hy wie goed yn 'e twa simmermoannen doe't syn skoandochter út Messina kaam: se woske syn klean en kearde it hûs op' e kop om it skjin te meitsjen fan alles wat yn 't jier sammele wie.

Doe't wy moete, sei er tsjin my: "Dyn muoike is in skande, do kinst in earmen âld man net sa lije litte fan smoargens." Jûns gong ik my te melden, mar de muoike hie krityk op har skoansuster: - Se is boarger, se kin sels tinke wat se wol -. En ik antwurde: "Jo hawwe gelyk, ik haw it skjinmeitsjen sjoen dat jo dogge: jo

hawwe sels it urinoir wosken mei soer en it waard wer glâns." Op dit stuit joech hy my in klap, om't dizze dingen net oer praat wurde mochten en ik wie walgelijk.

Op in dei joech pake my wat jild en kocht ik in lieteboek dêr't de famkes yn 'e wurkpleats it oer hiene. In skoft wist ik it te ferbergjen, mar op in jûn hie ik gjin tiid en de omke, nei't er opmurken hie, begûn te swarren: - Sels dizze ûnsjogge rommel, no wurde jo in boel -. By dy wurden smiet ik it him yn it gesicht foardat er dat die. Hy ferlear myn reboelje út it each, luts de riem fan myn broek del en begûn my mei geweld te slaan. Ik wie sa'n trettjin jier âld en it wie de iennichste kear dat er tsjin syn frou sei: - Ik hearde dat der in dame fuortgiet nei Noard-Itaalje, begeliede dyn nicht nei it doarp en stjoer har mei nei har âlden -. Op dat stuit fielde ik my bliid, ik fergeat sels de pine fan 'e slaan dy't ik nommen hie, doe gyng ik neitinkend op it gers sitten. It tsjuster begûn te fallen, tocht ik, doe't de skaden fan 'e nacht de tûken fan 'e beammen ynfiltrearren en in ljochte kâlde wyn út 'e rivier kaam.

Ik leunde tsjin in walnootbeam en foel yn 'e sliep en seach nei de wolken. Ik dreamde in protte, in swerm kleurrike dreamen. In lichte wyn streake myn gesicht. Ik die myn eagen iepen en nuver ik hâld fan dat plak dat ik altyd in hekel hie en ik realisearre foar it earst mei fernuvering dat it allinnich troch it ljocht fan 'e stjerren ferljochte waard. Ik liet my yn dizze steat fan ferlitten gean, ik dreamde wer. Gelok as in mysterieuze floeistof kaam drip foar drip yn myn lytse wêzen yn. Ik wie gjin swiet bern. Myn fuotten wiene kreukele, om't se op 'e skerpe stiennen fan 'e stream rûnen, mar myn hiele lichem, en sels myn siel, wiene no wend om alles wat swiet en tear lykje te ferfelen. Mar ik beken dat dy koarte sliep dy jûns prachtich wie en ik haw it nooit wer fûn. Miskien dêrom wit ik it noch. Ynienen lei in hân op myn skouder,

muoike Antonia kaam en op har eigen manier, makke my abrupt wekker: "Litte wy nei hûs gean. As wy oankomme, sille jo de hân fan jo omke tútsje en tsjin him sizze - Ferjou my asjebleaf -". En sa wie it.

Dy jûns gyng ik trillend op bêd, ik koe dy nachts net sliepe en brocht de oeren troch yn ferwachting fan de dei. As ik sûnder it te realisearjen yn 'e sliep slûpte, soe ik ynienen skrikke as troch in oprop of in skok fan bewustwêzen, dy't easke dat ik wekker en yn pine wie en my gjin rêst joech. Ik brocht de rest fan 'e tiid mei de eagen iepen, ûndersiikende de meunsters dy't it tsjuster fan 'e nacht op 'e muorren tekene en, sûnder de krêft om wat te dwaan, skriemde en skriemde ik. Mar it wie gjin tryst gjalp, it wie wat oars dat ik net fernimme koe. De oare deis gie ik net nei it laboratoarium om't myn lichem op in kaart like, it wie sa ferwûne. Ik kaam pas nei in wike werom doe't de tekens begon te ferdwinen.

Haadstik sân - Emilia

Sneintemiddei gie ik mei wat freonen nei it weeshûs: in non hat ús it Evangeelje op in moaie wize útlein mei wat relevante grappen. Wat in wille om dat oere lokkich troch te bringen. Op in dei fertelde hy ús dat de biskop fan Messina yn oktober komme soe foar de befêstigings.

- Stek dyn hân op as jo dit sakramint wolle, sadat ik it meibringe kin oan 'e aartspriester Monseigneur Salvatore Abbadessa - Ik wist net wat ik dwaan moast, en stiif de hân op. In pear dagen letter fertelde ik zizi. Hja wie ferlegen: wy moasten in peetmem sykje. Ik stelde har de dochter fan de postbode foar, juffer Rina, in jonge learaar. Hoe kinne wy him freegje? De oare deis gongen wy nei har hûs en sy stimde yn. Op 9 oktober 1948 gie ik middeis mei myn freonen nei de Memmetsjerke om te belidenis. De oare deis gong ik moarns nei it hûs fan myn peetmem, dy't my in filigraanarmband joech, weefd mei lytse herten. Ik begon te bliidjen. Om 11 gongen wy nei tsjerke. De biskop kaam en begon de Hillige Mis te fieren. Yn it skoft leinen wy yn it middenskip en ien foar ien befêstige hy ús. Doe't de mis foarby wie, boden de omkes har peetmem net iens in kofje oan. Se begroete har gewoan troch har gewoan "commare" te neamen.

Ik herinner my dat sels as bern, doe't wy weromkamen út

Castrangia, foardat wy yn it doarp oankamen, in kapel wie wijd oan 'e Ferlosser. De zizì bleau efkes stean en sei mei in lûde stim "oh memmen, oh memmen...". Ik tocht dat it in gebed wie. Doe't ik âlder waard begriep ik dat er ynstee syn ferstoarne mem belle, om't it begraafplak krekt boppe de kapel lei. Ik hie it begraafplak noch noait besocht, want zizì gie net iens foar it hilligenfeest. Ik wist dat by dy gelegenheid minsken blommen kochten fan Miss Signorino yn in plak mei de namme "Fussadello" en hast yn optocht gongen om it grêf fan har leafsten te fersieren. Ienris stelde ik foar zizì: "Wêrom geane wy ek net nei it grêf fan dyn mem?".

Se antwurde dat se it spyt hawwe soe. - It is nutteloos om "memmen - memmen" op te roppen as jo har net iens in blom bringe wolle. - By dizze wurden beweech er hast. Wy gongen nei Fussadello om wat chrysanten te keapjen. Op Allerhilligen gong ik pake Turi te skiljen om ús mei te nimmen nei it grêf fan "memmen", foar my beppe Rosa. Myn pake hie koartlyn dat grêf werboud litten want yn de oarloch hie de ienige bom dy't op it begraafplak foel it fernield.

Ek al wie ik grutsk op in oare slach wûn, myn tinzen wiene by myn âlden dei en nacht. Ik besocht mysels ôf te lieden doe't ik yn it laboratoarium wie. Ik begon te genietsjen fan naaien: ik makke de watten foar de skouderpaden klear, ik blaasde op it houtskoalizer. Doe't it izer hyt wie strieken de grutte famkes de stikken om klean te meitsjen. Om it strak te hâlden, waarden gewichten dy't tusken twa linten genaaid waarden yn it hiem pleatst. Ik gong se te keapjen fan myn peetfader dy't gewearmateriaal ferkocht. It wiene pellets dy't ik mei de hammer platje moast. Soms sloech ik sels de fingers plat... Underwilens hold frou Orlando betelle snijkursussen foar de âldere famkes. Ik siet fier fuort mar ik lústere om wat út de lessen te begripen.

lenris seine de omkes dat wy nei Fantina geane om de "commare" en de "compare" te besykjen, dyjingen dy't by ús sliepten doe't se nei Novara kamen foar wichtige boadskippen. lenris frege de peetmem zizì "Hoe âld bisto?" En zizì: - Myn eagen binne tsjuster, ik wit it net - (as ik gjin sicht hie, wit ik it net).

Mei de tip fan pake Turi gong ik in stikje griene stof te keapjen, om myn fermogen te testen haw ik in rok makke. De dei fan fertrek nei Fantina kaam (twa oeren te voet). Wy kamen oerein om 4. Ik woe Zizì ferrasse troch myn rok oan te dwaan. It wie sa smel dat ik hast net rinne koe. Doe't se myn skepping seagen, begûnen se te sizzen: - Wy hawwe it grutbrocht en no't it begjint te groeien docht it as in ûle. It makket ús skamje. En ik wiisde derop: "Ik nim dit net fuort, as jo wolle is it sa, oars gean jo!" Mar yn myn hert tocht ik "hoe kin ik yn sa'n strakke rok rinne...". Wy kamen dochs op ús bestimming. De kommare frege wêr't ik sa'n moaie rok meitsje litten hie. - Sa figi illa - (se makke it sels) antwurde zizì. - Dus as wy wat naaie moatte komme wy by har -. Uil trots...

Soms seach ik yn 'e stêd dingen dy't my fertrietlik makken. Emilia wie in dôfstomme, miskien dakleas. Hast alle dagen kaam er troch de strjitte dêr't ik wenne. As er immen moete lei er de hân foar de mûle. Soms beaen de minsken har in stik bôle oan, mar der wiene guon dy't har gewetenloos tsiisskorsten joegen en har dan ferstoppe om de reaksje te sjen: it earne famke siet op in doarstap en sloech de holle tsjin 'e muorre. Op in dei doe't ik nei de winkel gong om wat tried te krijen, hearde ik de lûde stim fan Antonio, de bline. Fanút de abdij, boppe yn 'e stêd, kundige er oan dat de sardines oankommen wiene. Mei in pear liren fan pake syn tip dy't ik oer hie, gyng ik nei de fiskmerk om in pear ounces te keapjen. Middeis stiek ik de kachel mei houtskoal oan,

kocht de sardines en lei se yn in stikje sûkerpapier. Doe't ik Emilia foarby seach, joech ik se oan har. Se seach har fernuvere oan en glimke in bytsje om my te betankjen. Ik seach har yn 'e gewoane doar sitten, net mei de holle tsjin 'e muorre, mar har meagere fingers foar 'e mûle. Dy deis iet ik net: ik moast de kachel skjinmeitsje fan de oerbleaune sintels om myn omkes net ferstean te litten fan myn inisjativen.

Angela gyng dy strjitte om 'e middei lâns mei har soan Nino, in handikapte man dy't rûn, mar praat mei gebearten. Se gongen mei in bak om sop út it weeshûs te heljen. Op in dei wie Nino allinnich mei syn bak, by myn hûs droegen twa jonges him út en rûnen fuort. Hy koe syn broek net oplûke. Hy wie sûnder ûnderguod. Ik gyng ferlegen del om him oan te kleden. It wie de earste kear dat ik in neakene man seach. Wee as de omkes it witten hiene, hie it in skandaal west.

Yn ien fan de protte brieven oan myn âlden stjoerd hie ik de winsk útsprutsen foar in polshorloazje. Doe't ik fernaam dat frou Agostina út Domodossola kaam, gong ik har te sjen. Sadree't er my seach hy knuffelde my en joech my in pakket stjoerd troch myn âlden. Ik die iepen en fûn ta myn fernuvering in brune lammebontjas mei krullen sa grut as in finger, in filten hoed en in doaze mei in horloazje. Ik trilde fan blydskip doe't de dame it op myn pols lei. Hy joech my in glês wetter om my te helpen herstellen en ik rûn nei hûs. Doe't myn omkes de oare deis by Novara kamen, seinen se dat as ik dy bont oan hie, se tinke dat ik gek wie: nimmen yn 'e stêd hie soks. Ik droech it yn elts gefal mei grutskens. Ik soe myn mouwe werom rôlje om elkenien it lytse horloazje te fernimmen. Ik joech it faaks tou, sadat it yn koarte tiid bruts. Doe't ik nei Castrangia gie, trof ik wat âldere minsken dy't my de tiid fregen. Om foar te kommen dat ik in minne yndruk meitsje, seach ik nei it no ûnherstelber stikkene

horloazje en sei dat ik fergetten wie it op te draaien. - Tige dank -.
Se begroeten my en gongen troch.

Yn ferliking mei myn freonen wie ik lyts en tin, se wiene allegear "ûntwikkele". Yn in brief frege myn mem zizì as ik "ûntwikkele" wie lykas myn suster Rosa. Mar foar Zizì praten oer dizze dingen wie taboe. Hy wist net dat ik alles oer it libben wist. Opstannich lykas altyd, sei ik tsjin har "Ik bin net 'mis', om't ik ûndervoed bin". En hja: - Hwat sizze jo? Wy hawwe jo altyd stipe. Op in jûn sliep ik yn Castrangia en fiede ik my siik. Ik wie yn in kâld swit. Ik tocht dat it de ein wie, bea, skriemde en gie yn it tsjuster út om in pear drippen te pisjen. En se seine: "As jo noch ien kear oerein komme, sla ik dy!". Miskien hat de Madonna fan Tindari my beskerme. Ik gie werom nei de strie matras en foel yn 'e sliep. De oare deis by it laboratoarium yn Novara seach Miss Assunta my bleker as gewoanlik. As de serveester har kofje en molke mei toasted plakjes brocht lykas elke moarn, bea se my ek wat oan.

Haadstik acht - De flecht fan 'e sweltsjes

Troch in protte tiid yn Novara troch te bringen, like it libben feroare te wêzen: miskien om't ik nei pake Turi op besite gong en hiele middei lang sûnder ûnderbrekken mei him te praten. Hy fertelde my in protte ferhalen oer syn libben en hoe dreech syn bestean eartiids west hie. Fierder hie ik yn Novara wenjend de kâns om tsjûge te wêzen fan de wichtige barrens dy't yn 'e stêd barden. Foaral de grutte religieuze funksjes, de optochten, de doopsels, de befêstigings, mar mear as wat de houliksseremoanjes, bewege my. Doe waarden jûns brulloften fierd, ik gie hast altyd om mei myn freonen yn de tsjerke fan San Nicola om te sjen.

Op in jûn seach ik in breid yn in wite jurk útgean mei har heit. Wyt as snie, se like in pop, se wie sa moai! It wie Carmelina dy't troude Filippo. Ik fielde my folslein en dreamde: "wa wit, op in dei kin it my ek wêze ...".

Yn dy dagen hie ik nuvere gevoelens, der wie wat nijs en

frjemds yn 'e loft, ik hie foargeande. Ik wie ûnrêstich en wachte op in bûtengewoan barren om te barren. En yn feite liet it barren net lang op komme. Om 'e middei kaam de postboade meastentiids foarby. Op in dei yn juny hear ik syn stim roppen: "Campo, dêr is post". Ik naam it brief, it kaam fan ... Domodossola! De mem skreau oan har suster.

Ik die it abrupt iepen oant ik it hast skuorde en lies, dêr wie it nijs dêr't ik myn hiele libben op wachte hie: om 12 septimber hinne soe mem nei Sisylje komme om my op te heljen en nei it noarden te bringen! No wie ik in jonge dame, de takomst wachte op my en ik moast in baan fine. Wittende de reaksje dy't myn muoike hawwe soe, ferburgen ik út foarsichtigens de brief yn 'e boaiem fan in krûk dy't in see fan rommel befette: as zizì it lêzen hie, earne my ... Soms omke Micherillo, as hy net wie wurke yn 'e buorskippen, kaam nei de winkel yn Novara. Soms kaam er mei zizì en skrok sei er: "Jim mem hat in skoft net skreaun, der moat wat mei har bard wêze...". Ik wie oan de oare kant bang dat der noch in brief komme soe mei wat hint. Op in dei kaam der trouwens ien oan, mar gelokkich sûnder taljochting op de reis nei Sisylje. De simmer glydt stadich foar my fuort, ik koe net wachtsje oant dat ferwoaste wachtsjen einige. Wurk help my net te tinken en de tiid troch te bringen oant myn mem har komst. Foar it feest fan de Himelfeart op 15 augustus woene alle minsken har elegânsje sjen litte en yn it laboratoarium wie der altyd in soad te dwaan, mear as oars: in protte dames woene har nije jurk sjen litte. 13 augustus wie wijd oan arbeiders dy't harren eigen klean naaie koene.

Ik hie zizì frege om de stof te keapjen om gelyk te wêzen mei myn freonen. Se stimde yn en ik keas in goedkeap beige stof mei blauwe knoopûntwerpen. De jonkfrou yn 'e wurkpleats knipte it foar my en frege in âldere arbeider om my te helpen it te naaien.

Op de dei fan it feest hie ik in nije jurk lykas alle oaren.

Der wiene ek wat bekenden dy't út Fantina kamen. Ien fan harren hie myn ferneamde strakke rok sjoen. Se brocht in stik stof en frege zizì: "Dyn nicht moat my in jurk meitsje, se is der sa goed yn!". Ik naam har mjittingen. Ik hie yn gedachten in model dat Miss Assunta hie makke foar in klant. Ik frege in skoft om it te snijen en it te besykjen. "It is goed, de stof is wat swier, geskikt foar de hjerst. Ik kom om 20 septimber hinne."

Underwilens hat Carmelina, in famke út it laboratoarium, al har freonen útnoege foar har brulloft, fierd ien septimberjûn yn 'e tsjerke fan' e Matrix. Mei tastimming fan zizì gie ik nei de seremoanje. Under de gasten wie der ek in dame út Domodossola dy't har drege fertrek oankundige: "Concettina, dyn dagen binne teld yn Novara. Dyn mem komt dy gau ophelje."

Nei de rike hapkes kaam ik bliid nei hûs. De dagen gongen foarby en it Tindari-festival kaam op 8 septimber, dat jier like de hiele lange rûte dy't troch de rivier slingere net sa hurd en ûneinich as de earste kear, it fiede as wie ik fleach. Doe't wy weromkamen nei Castrangia, fertelde ik zizì dat ik in pear dagen bliuwe soe mei it útfûne ekskús dat it laboratoarium sletten bliuwe soe oant de 12. Dy moarns wie myn hert palpitearjend. Wy pakten wat figen om nei in buorman te nimmen en gongen nei Novara. Healwei seach ik mem fan fierren it mulspoar delgean. Ik rûn nei har ta en knuffelde har mei alle krêft dy't ik yn myn earms hie. Zizì begon te roppen "Wêrom binne jo ynienen kommen? Tinke jo dat jo Concettina fuort kinne nimme?". "Ja - antwurde de mem - wy geane oer trije dagen fuort". "Jo kinne net, jo moatte de jurk foar in dame út Fantina tariese". It wie in oar ekskús om my tsjin te hâlden. Hy rôp oanhâldend. Ik rekke ûnferjitlik de loft mei in finger. Myn iennichste spyt soe west hawwe dat ik pake Turi net mear besykje koe.

De jûns fan de 14e hienen wy iten. Zizì die allinnich de mûle iepen om myn mem te beledigjen: "Hoe doarst har fan my ôfnimme, do hast gjin hert, do makkest my tefolle lije, ik achtsje dy net mear as in suster." Ik seach Micherillo foar it earst mei triennen. Under syn rûge en hurde skulp as hout wiene blykber wat drippen fan it minskdom finzen bleaun. Ik, oan 'e oare kant, wie kâld wurden as moarmer en waard hielendal net beweecht.

Ik sliepte nachts gjin wink, tûzenen tinzen jagen inoar chaotysk yn myn tinzen en ik koe net wachtsje oant de moarn kaam, sadat ik fuort koe. De mem hie de taksy besteld by in hear mei de bynamme "cauzi i lupi" (wolvebroek). Yn 'e moarn stiene wy oerein, makken de kartonnen koffer in lêste oanpak en namen ôfskied fan ús omkes. By it fuortgean kaam myn muoike yn triennen út har keamer, mei it hier del, en smiet harsels foar mem har fuotten, biddeljend: "No sil ik mysels deadzje en jo sille in dea op jo gewisse hawwe foar de rest fan jo libben! Asjebleaft, jo, ik freegje it op 'e knibbels - sei se - ik bin mar in earme frou, allinne en behannele as in bist troch in falske man, gjinien hâldt fan my. Myn suster, ik freegje dy om har net mei te nimmen my, wês barmhertich, do hast gjin rjocht om my mei rêst te litten, se groeide ûnder ús op as in blom en no gjin tankberens!"

Mei ûnrêstich hier en in gesicht dat dripte fan modder, sloech er de grûn, ferflokt it hiele hielal. Myn mem begriep dat har suster gefaarlik wurden wie en it ferstân rekke, se wie ûngeduldich. Hja beweech lykwols net, hja liet har net bidriuwe troch meilijen, hja wie dôf foar syn waanbylden, hja seach yn 'e fierte en wachte op it ein fan har drama. Doe't myn muoike realisearre dat myn mem stevich wie, rûn se har keamer yn, en wegere ús in lêste ôfskied. Ynienen binne wy fuortgien, se gie flokkend werom nei de strjitte, wylst wy fuort gongen seagen wy har krimp oant se in lytse swarte bal waard dy't oergie mei de stiennen. Faaks hie ik

har wreed west, sa't allinnich bern wêze kinne, mar ik wit noch dat doe't ik by har hûs beskerme troch de hân fan myn mem gyng, doe't ik seach dat se my út it sicht ferdwine soe, al myn wrok ynienen feroare yn leafde en ik fielde in gefoel fan begrutsjen foar har (ik learde letter dat se in pear moannen op 'e strjitte skriemde as wie ik dea).

Op Piazza Bertolami gongen de taksydoarren iepen. Ut it rût swaaide ik nei elkenien dy't ik seach oant it ein fan 'e stêd. Under de reis seach ik mei in pine yn it hert it panorama en it lân dat my stadichoan fan myn blik ôf beweech, wy bleauwen lang stil oant ik de see seach. No wie ik fier fan Novara, definityf! Tsjinoerstelde tinzen fochten yn myn geast en ik koe se net behearskje, doe waard ik wekker doe't mem my aaide, en warskôge dat wy oankommen wiene. Doe hâldde ik yntinsyf fan dat lân dat ik sa lang ôfkeaze hie fanwegen it tryste libben dat ik lei. Op it stasjon fan Vigliatore wie der grutte betizing, in protte lykas wy reizgen nei it noarden mei harren kartonnen koffers en oare tassen.

Der kaam in tinne wyn út 'e see en ik fielde dat it sâlt myn lippen smakket. In moai gefoel dat ik foar it earst fielde. Wy hawwe in healoere op de trein wachte. Foar my wie it nije loft. Minsken songen it populêre liet "Professor, fertel my wat earst kaam, de hin of it aai." Elkenien kaam werom fan fakânsjes op it kontinint. Sadree't wy oankamen yn Messina, seach ik mei fernuvering de koetsen oan board fan de fearboat. It wie heal septimber en yn dy tige blauwe loft boppe de see rûnen tûzenen sweltsjes om. Mei har flecht borduerden se myn dream: einlings werom om by myn famylje te wenjen. Ik besocht God te sjen yn it sintrum fan dy ljochte eftergrûn en, ek al seach ik him net, ik betanke him út 'e boaiem fan myn lytse siel. Nei ûntelbere oeren stapten wy yn Rome ôf om, nei mear oeren wachtsjen, de trein te nimmen nei

Milaan, dêr't noch in trein oerstapt nei Domodossola. It wie in dream. Yn dy trein begroete myn mem ferskate minsken dy't se koe. Elkenien frege wêr't se wei wie en wa't it famke by har wie. Se wisten net dat er in oare dochter hie.

Ik seach de lânskippen: ik seach mei wûnder Lake Maggiore en de eilannen, dan de bergen. Ik frege hoe lang it duorre oant wy oankamen, wittende dat de stêd yn in delling lei omjûn troch bergen. Wy kamen yn 'e lette moarn yn Domodossola. De loft wie griis, de strjitten liken ek tsjuster skildere te wêzen, minsken rûnen mei in fêste stap wylst se nei de grûn seagen, sels har klean wiene tsjuster. Op it stasjon wachte heit op ús mei myn broerke, dy't ik twa jier earder op Sisylje sjoen hie. Tútsjes en krûpkjes. Doe't wy nei hûs gongen, besocht ik it plak te ûntdekken dat gau myn stêd wurde soe. Ik telde de ruten fan 'e huzen mar se wiene sa mannich dat ik myn berekkeningen kwyts rekke. Der stiene tefolle ruten, en tefolle huzen boppe-op elkoar. Se wiene sa heech dat myn eagen yn 'e himel ferlern giene.

Ik fielde my dize. Tûzenen fragen borrelen my yn 'e holle, dy't ûngeduldich kamen en gongen. Under de reis koe ik gjin wurd útsprekke. Doe hie ik thús noch in ferrassing doe't ik myn susters seach, dy't ik my allinnich noch fan foto's herinnerde. In oare ferrassing wie de keuken mei de wasktafel, de kraan en it gasfornuis (yn Novara wie gjin wetter yn 'e hûs en wy koken mei hout). Jûns kaam Comare Grazia mei har dochter Caterina by ús op besite. Sels de buorlju woene my moetsje. De oare jûns naam heit my mei nei de bioskoop. Ien fan de moaiste jûnen fan myn libben dy't ik foar altyd ûnthâlde sil, oant de lêste dei. Ik wie einliks by myn heit, foardat ik fan him hâldde lykas men fan in ôfwêzige heit hâldt, no bewûndere ik him en op it lêst fielde ik my foar it earst beskerme as wie ik syn prinsesse. Koartsein, ik fielde dat ik boppe de wolken rûn, ik wie yn in oar punt fan it hielal

telâne kommen.

Haadstik njoggen - De doar nei de himel

Foardat ik Sisylje ferliet, wie myn mem der yn slagge om my in baan te finen by de bontbakker en nei twa dagen gie se mei my nei it wurk. Wy ferlieten moarns betiid it hûs: ik wie tige optein troch dit nijs.

By de yngong waard ik wolkom hjitten troch juffer Tilde dy't my in grutte glimke joech en my by de hân naam, in noflike en freonlike frou. Tilde sei tsjin my yn it Milanese "Hallo bela tusa (famke), kom, lit my jo foarstelle oan de famkes dy't mei my wurkje: Nella en Teresina. Se hawwe in protte ûnderfining, se sille jo leare hoe't jo wurkje moatte. As der binne alle problemen - se tafoege - skamje jo net om te freegjen ". Dus yn in eachwink fûn ik mysels mei myn nije baan.

Ik fielde my al grut wurden en om dizze feroaring yn it libben fan Bela Tusa te markearjen, kaam har perioade foar it earst. Se wist net folle fan dat ûnderwerp, mar út 'e ferhalen dy't se hearde fan har âldere freonen yn Novara, begriep se dat men sa feroare yn in jonkje. Se begriep dat se dat sinjaal net nedich hie om frou te

wêzen: dat wie se al troch alles wat se leard, bekend en leaf hie. It wie gjin rûp mear en hie metamorfoaze ûndergien yn in flinter. Hy kaam fan fierren en yn in pear minuten gong er fan de iene wrâld nei de oare. Se fûn harsels allinnich en wie der tige grutsk op.

Underwilens begon ik bekend te wurden mei de nije baan. Doe waarden bontkragen brûkt om oan jassen te hechtsjen. De hûden waarden mei in spûns wiette en as lêste oan in houten planke spikere troch se fan alle kanten te lûken. Ik waard herinnerd doe't ik yn it laboratoarium op Sisylje de leads ferplettere om op 'e boaiem fan myn klean te setten. Ek hjir waard wat hammere op 'e fingers. As der in bytsje sinne wie, waarden se droech yn 'e tún op 'e strjitte, dat ik moast as schildwacht fungearje foar de kostbere Perzyske lamme-, foks-, nerts- en rottehûden. Wylst ik foar har fersoarge, seach ik graach de auto's en minsken foarby. Ik ha sels auto-útlaatgassen ynademe en besocht dy stêdsgeur yn te wekken, sa nij en bedwelmjend foar it lytse famke dat yn suvere loft opgroeide. De stêd gie foar myn blik foarby en ik ferlear sels de tiid. Myn heit lei my út dat dêr de dei yn oeren ferdiel wie, wylst ik doe't ik yn Castrangia wenne, allinnich de opkomst en ûndergong fan de sinne wist. Soms, wylst ik de hûden fersoarge, kaam der in âldere dame fan de boppeferdjipping om my selskip te hâlden. Hy spriek yn it strang Piemonteesk en ik begriep neat: "Wat in moaie grap, da ndua ti vegnat (wêr komsto wei)? Cuma ti se ciamat (wat is dyn namme)?" Ik feroarje. "Ti mi capisat mia (begripe jo it net)?" Doe't de hûden droech wiene, snijde juffer Tilde de foarm fan 'e hals foar de naaisters dy't se bestelden.

Stadichoan learde ik om de frisellina-padding te setten, de lus der omhinne en dan de voering. Troch myn kapasiteiten begon ik wykliks bûsjild te ûntfangen en al gau waard ik yn oerienstimming

mei de pensjoenmerken set. Ik fiede my âlder. Yn it laboratoarium wie in radio: ik mocht graach nei de ferskes harke. Koelkasten wiene doe net gewoan, mar de jonkfrou hie in iisbak dy't se fol mei blokken iis levere troch in hear dy't mei in karre troch de strjitten fan 'e stêd gie. Sok swiet wetter drinke wie nij foar my. In goedkeape houtkachel ferwaarme it hûs. Hy hie gjin telefoan, mar doe't er klanten belje moast, stjoerde er my nei syn muoike, de eigener fan in boubedriuw mei ferskate arbeiders. Dêrûnder seach ik it tafallich foar it earst... Mar dit is in oar ferhaal dat, as ik tiid en wille ha, ik jim letter fertelle sil.

Thús iet ik goed, jûns gienen wy op út om de binnenstêd te besykjen mei syn stiennen dakken en winkels mei prachtige ruten. Sneons gong ik mei mem nei de merke, dy't in goed stik fan it sintrum ynnimt, as ik om 'e middei út it wurk gie. Wy kochten stof om my in jas te meitsjen. It wie geruit. Ik ynaugurearre it troch strutting myn spul by middernachtmis op Christmas. Koartsein, in lokkich libben.

Karnaval kaam. Wy hawwe it nijjiersfeest bywenne yn it Galletti-teater mei in famylje tichtby ús. It wie in dream om de maskeradeballen te sjen tusken de toanielstikken fan phosphorescent ljochten.

De folgjende sneon doe't ik oerein kaam wie der wat mis. Ik skriemde om't myn mem my gjin San Pellegrino-magnesia hie jûn. In neef fan him kaam út Martigny. Hy hie lunch by ús. Middeis fiede ik my frjemd, it like derop dat myn lok einige. Heit begeliede syn neef nei de trein, doe ha wy iten.

Wy binne dy jûns net útgien om te kuierjen. Heit sei tsjin mem: "Ik gean nei myn freonen oan de bar." Om 22.00 oere kaam er kreunend en hygend mei in bleek gesicht werom nei hûs, ferstean troch in sterke pine yn syn boarst. "Teresa, meitsje my wat kamille." Wylst heit op bêd gyng, rûn ik mei in muoike om 50

meter fierderop in dokter te skiljen. Hy kaam daliks, mar yntusken wie heit net mear mei libjen. Wy learden letter dat de aorta barsten wie. Der soe dochs neat oan dwaan west hawwe, heit gyng troch de doar fan de himel en fleach nei de himel. It wie 17 febrewaris 1951. De hiele nacht bleau ik mei de eagen fêst op it helpleaze lichem fan heit. Myn holle draaide, in mingsel fan migraine en duizeligheid dat my hast fuorthelle út dy keamer dêr't alle objekten haatlik waarden om't se tsjûgen wiene fan in ûnrjochtfeardige dea. Ik bin noait ophâlden te tinken oan myn heit en it wrede lot dat my te wachtsjen wachte yn Domodossola, de triennen koenen my net mear út 'e eagen komme om't se droech wurden wiene fan it gûlen. Dy God dy't ik my foarsteld hie by myn fuortgean yn it skitterjende ljocht oer de Strjitte fan Messina, wêr hie er him ferburgen? Wêrom hie er ús ferlitten? Wêrom hie er my sa bedrogen? Wêrom no't ik myn heit fûn hie, waard hy my foar altyd ôfnommen? Wat wie it punt fan dizze tragedzje? No't God hjir yn Domodossola oars, fier, ûngrypber like, like er makke fan tsjuster, ûnbigryplik en ûnbigryplik, bitter, in God dy't ik net mear wist oft ik wer fertrouwe of negearje moast foar de rest fan myn dagen. Nachten en nachten bleau ik stil, hâldde de wacht mei de eagen spand yn it tsjuster, hast hope dat mei de komst fan de dei alles weromkomme soe nei hoe't it earder wie. Yn dy eangstige dagen, mei myn famylje oan 'e râne fan in ôfgrûn, begriep ik dat de himel gjin plak wie foar lytse famkes.

Ien fan dy nachten, yn 'e iere oeren fan 'e moarn, sakke ik yn en nei in pineele sliep sakke ik yn in swiete dream: ik fûn mysels op 'e mar, doe ferskynde myn heit my mei syn eagen en gesicht ûnderdompele yn in himelsk ljocht. No hie syn gesicht gjin lêst mear en wie it wer moai. Hy glimke swiet nei my, naem myn hân, knuffelde my en begûn tsjin my te praten. "Myn bern - sei er - wat ik dy no sizze wol is myn leafde, al it goede dat ik foar dy wol.

Omstannichheden hawwe makke dat wy inoar net kenne. Ik spyt my dat ik dy net opgroeie sjoen haw..." .

Soms tink ik oan dy dream en myn lêste reis, ik tink oan wannear't de Hear my ropt, ik wol my foarstelle dat as ik de doar fan 'e himel oerstekke, myn heit op my wachtsje sil, klaaid as dy jûn naam hy my nei de bioskoop: mei him hawwe wy inoar in protte dingen te fertellen, wy moatte dat petear ûnderbrutsen op dy kâlde febrewarisnacht foar altyd wer oppakke. It soe de bêste manier wêze, tink ik, om myn lêste reis te begjinnen.

Mem wie yn wanhoop efterlitten mei fjouwer bern en gjin pensjoen, want heit wie in ienfâldige skonker. Alle kjeld en alle pine fan 'e wrâld wiene delgien op ús earme emigrantefamylje.

Fier fan ús lân, fier fan it libben, wiene wy sânkorrels dy't troch de woastynwyn sleept waarden.

Myn mem hie harsels en har hiele siel ferlern. Se wie in lege skyl wurden. Syn lichem wie kontrakearre as in stik hout, hy bleau nea ophâlde te ferliezen en syn ferlerne blik bleau, yn in bleek en útdrukkingsleas gesicht, hiele minuten fêst nei in fier punt, nei it grêf fan syn heit. Se wie wurden as in spoek beset troch de ûnmooglikheid om te ferjitten. Ik fielde it momint doe't se soe falle en sinke yn in wanhoop sûnder útwei. Ik besocht har te skodzjen, ik praat mei har om har op te fleurjen. Ongelooflik, de rollen wiene folslein omkeard: it wie de dochter dy't har mem treaste, har ferhalen fertelde om har ta te rieden op it libben sûnder har man en har te ferjitten. Ik, de âldste dochter, wie noch gjin 15 wurden.

Nei it iten gie ik wer oan it wurk by de bontbakker om noch in pear sinten te fertsjinjen. Ik wie dejinge dy't besocht de flam fan hope yn libben te hâlden. Mar op 't lêst myn mem, ik wit net hoe't se, miskien mei de krêft fan wanhoop, tusken de iene en de oare gjalp de hiele wrâld op 'e skouders droech en stadichoan wer

naaister wurde, in pear rokken en kamerjassen naaide .

Haadstik tsien - De moaie tusa

Yn maaie fan datselde jier waard myn lytse broer siik fan mûzels en ik fong it ek, omdat ik it as bern net opdroegen hie. Wylst ik op bêd lei hearde ik mem de doar iepen dwaan. Immen hie oan de doar bellen. Doe hearde ik de stimmen fan zizì en Michelillo. Ik wie benaud: eartiids hienen se my noait nei Domodossola brocht om myn âlden te sjen en no wiene se te sjen. Se bleauwen sa'n wike, doe lieten se in bytsje teloarsteld om't se hopen dat ik mei har werom soe nei Sisylje. Yn novimber kaam in brief mei swart omjûn. De mem wie kjel en har hân trille doe't se it iependie. Ik seach har roppen: zizì kundige de dea fan pake Turi oan. Se fûnen him dea op it plattelân fan Bordonaro op 8 novimber. Hy wie 87 jier âld. It jiers dêrop wie der wer in noch gruttere teloarstelling, doe't by tafal de ûndersiken liede ta de deadsoarsaak troch ferstikking mei in bûsdoek yn 'e kiel, fûn by de opgraving. De misdied waard begien troch in frou tegearre mei har broer, buorlju op it plattelân, om it pensjoen fan 11.000

lire te stellen. Se tsjinne letter 24 jier yn 'e finzenis en hy tsjinne 12 jier foar medeplichtigens.

Ik bleau tryst. Mei in bytsje jild koene wy net mei 5 minsken. Juf Tilde ried my oan om in nep-ûntslach te nimmen, sadat ik my oanmelde koe by it wurkburo. Ik gie faak om te sjen oft der wurk wie, mar der wie net folle hope. Yn april '53 fernaam ik dat se wat famkes yn in fabryk ynhierd hiene. Se hiene it net nedich, harren heiten hiene al wurk. Dat ik gie nei it kantoar om te protestearjen: ik moast mear wurkje as de oaren. Yn maaie kaam ik einliks in fabryk yn wê't se elastyske bands, skuonveters, linten en buizen foar elektryske triedden produsearren. Hurd wurk mei wyklikse shifts 6-13 en 13-21. Yn de tuskenskoften gie ik ek nei de bontjager om myn salaris oan te foljen en mem opluchting te jaan.

Augustus kaam. Foar de fakânsjes moast Comare Grazia nei Sisylje om har âldere mem te besykjen. Ik besleat ek om mei myn dochter Caterina fuort te gean. Wy gienen mei de trein nei Milaan en dêrnei nei Rome, dêr't wy nachts oankamen. Wy moasten in pear oeren wachtsje op de trein nei Sisylje.

Op it stasjon fûnen wy wat doarpsgenoaten, en ûnder harren in dwerchakteur út Novara, Salvatore Furnari, en in soldaat waans namme ik my net wit. Wylst frou Grazia op in bankje rêste,

waarden Caterina en ik útnoege foar in kuier. Se namen ús nei Piazza Esedra om mottarello te iten. It fiede as begon ik wer ta libben te kommen.

By de oankomst fan de al drokfolle trein gie frou Grazia hastich mei twa koffers op. De trein stie net hielendal stil en se foel plat op de spoaren. Caterina, ik en de hiele mannichte rôpen nei de ivige Heit doe't wy har útlutsen fol kneuzingen mar wûnderlik libben. Se wegere nei it sikehûs brocht te wurden. Nei in oere gie de trein fuort. Foar de middei kamen wy oan by it Terme Vigliatore-stasjon dêr't wy de bus namen dy't ús nei Novara Sicilia brocht, gasten fan zizì en Micherillo.

Se hawwe ús wolkom hjitten as earegasten. Wy sieten dy nachts alle trije op bêd, Caterina en ik sliepten gjin knipe. Frou Grazia wie fol pine. Dyselde jûns wie der in ferrassing: guon jonge mannen serenade ús mei de gitaar en de fioele, mar omke Micherillo liet har argewaasje fuortrinne.

Caterina har mem brocht hast al har tiid op bêd. Hy gie mar twa kear yn tsien dagen út om syn âldere mem te besykjen. Middeis gie ik op besite by myn klasgenoaten en freonen fan it laboratoarium. Op in dei seach ik ek in skoalmaat dy't my kaam te knuffeljen. Hy hie in fyts by de hân en ik frege him om my mei te nimmen. Doe hie Novara noch noait in famke op in fyts sjoen. Sadree't se it fûn, skeelde zizì my út: "Do bist in ûle wurden, ik hie my noait foarsteld soksoarte dingen."

Werom yn Domodossola hie frou Grazia muoite om te herstellen. Nei dy hjerst naam artrose-pine it oer. Hy krige pas moed doe't er mei syn húshâlding nei wat feest gie, dêr't ik ek útnoege wie.

Ik gie wer oan it wurk yn it fabryk en by de bontbakker, mar ik hie nije ûnderfinings nedich. Op in dei, by it besykjen fan 'e parochy fan San Gervasio en Protasio, kaam Don Giuseppe

Benetti my oan om my wat fragen te stellen. Ik fertroude al myn leed oan him. Hy moedige my oan en sei: "Kom sneintemiddei nei it oratorium. Dêr fine jo de foarsitter fan 'e katolike aksje Signorina Germana, dy't jo foarstelle sil oan 'e famkes en jo in protte goede advys jout." Ik fûn my daliks op myn gemak: mei in bytsje ferlegenens begûn ik freonen te meitsjen. Ik wie bang om net te witten hoe te praten, mar mei Gods help bin ik de earste swierrichheden oerwûn. Ik lies mei wille de krante fan 'e feriening dy't de oprjochter Armida Barelli bewûndere: troch har wie myn libben ferbettere. Doe't it fabryksskift it tastien hie, gong ik om 7 oere nei moarnsmis, dêr't ik Don Benetti moete, dy't ik as myn geastlike direkteur beskôge. Snein bea ik oan om in oere by de goede parsestân foar de tsjerke troch te bringen. Se hawwe my letter útnoege om mei te dwaan oan 'e ACLI-ried. Mei al dy ferplichtingen fielde ik my wichtich en folbrocht.

Myn kollega's yn it fabryk fûnen my grutsk, mar ik fielde my net ûngemaklik, trouwens haw ik foar har bea en se werom roppen doe't se yn 'e klaaikeamers vulgêr sprieken foardat se mei de skift begûnen.

Haadstik Alve - Porselein gesicht

Op in simmersnein organisearre de foarsitter fan de Dútske Katolike Aksje in reis nei de bergen. Mei it lytse jild dat oerbleaun wie, koe ik de kosten fan de reis betelje. Wy kamen mei de bus nei Goglio, dan mei de kabelbaan nei Alpe Devero en dan te foet rjochting Crampio. Ik betocht de skientme fan 'e bergen bedekt mei blommen: rhododendrons, bûterblomkes, wylde orkiden. Blueberries om te feesten. Kabinen mei stiennen dakken en houten ruten wêrfan't ljochtreade en rôze geraniums oan de finsterbanken hongen. Ik frege Germana wêr't de dyk ophâlde. "As wy wurch binne, stopje wy foar in lunchpakket." Om 13.00 oere binne wy stoppe om it heldere wetter te drinken dat fan in rots nei de delling streamt. Nei it iten, bidden en sjongen setten wy ôf foar de weromreis. Ik trilde fan blydskip: ik hie noch noait sa'n moaie dei trochbrocht. Thús fertelde ik myn mem alles en ik seach har glimkje.

Sa no en dan krige ik post fan in freon út Novara Sicilia: hy frege om him in baan te finen yn Domodossola, sadat wy treffe koene. Ik wie tige yn 'e war, mar bliid dat immen fereale op my wie. Der wie ek in jonge út Domodossola, mar ik mocht him net: moarns dronk er in shot grappa en hie altyd reade wangen.

De moarnsmeditaasjes lieten my it paad nei it kleaster sjen, mar

tagelyk hâldde ik fan bern en it idee om in famylje te begjinnen. Ik fertroude mysels oan de wil fan God. Ik ha sneintemiddei yn it oratorium trochbrocht mei it plannen fan de wyklikse Kategismus-ferplichtingen mei myn freonen. Guon sneins giene wy nei de oratoria fan de buorstêden. De busreis stoarte my, mar de moed oerwûn wat lyts lijen.

Op 1 maaie 1954 organisearren de ACLI en it oratorium in reis: moarns in pylgertocht nei it Heiligdom fan de Madonna di Oropa en middeis in rally troch de Honorable Pastore yn Biella. Ik wie ien fan 'e earsten dy't my oanmelde tegearre mei in freon fan my en har freon Pierino. 2 bussen fol jongerein fuort. Under harren in ferlegen blonde jonge dy't ik al earne sjoen hie. It wie him: de arbeider fan it boubedriuw dêr't ik gie om de klanten fan de bontbakker te belje. Pierino stelde him oan my foar: hy wie syn neef. Oerdei liet er syn blik nooit op my stean. Doe't ik thús kaam haw ik it oan mem ferteld. De folgjende jûn seach ik him ûnder it lytse balkon fan 'e keamer op 'e earste ferdjipping. "Mem, mem, kom sjoch: dêr is de jonge dy't ik yn Biella moete." En hja mei in heale glimke: "It is fanselssprekkend dat er dy it hof makket." De oare jûns, útgean mei in buorman, fûn ik him foar my. Se frege ferlegen oft se mei ús komme mocht. In bytsje ûnwis akseptearre ik. Wy hawwe it iis brutsen troch te praten oer dit en dat. Doe't de middeistsjinst op it fabryk foarby wie, begeliede er my nei hûs. Op in jûn naam ik him mei om him foar te stellen oan syn mem, dy't him tige wolkom hjitte. Yn syn frije tiid gie er nei it oratorium. Doe waarden jonges en famkes skieden, pas oan 'e ein fan 'e gearkomste koenen se moetsje. Wy hawwe ek bywenne ACLI-gearkomsten.

Myn mem, nettsjinsteande it kommen fan Sisylje, wêr't twa jonges dy't fan inoar hâlde koenen net allinich útgean, joech ús fertrouwen en wy begûnen in freedsume reis. Giuse fertelde my

dat er myn heit moete hie: om wat jild te fertsjinjen, om't der 4 bern wiene en allinnich de heit wurke, die er as jonge wat boadskippen foar de finansiers fan de kazerne in pear stappen fan syn hûs ôf. Soms soe hy har skuon nei myn heit bringe foar reparaasjes. Ik harke mei nocht.

Hy fertelde my wat oars: doe't ik op 16 septimber 1950 troch Rome rûn om Domodossola te berikken, troffen wy inoar praktysk. Giuse, sa't ik him noch neam, wie mei de fyts oankommen foar it Hillige Jier. In aventoerlike reis: hy ferliet Domodossola tegearre mei in pryster út 'e delling dy't fluch trape yn berchlaarzen. It wie hast ûnmooglik om him te folgjen. Hy bleau pas stean doe't er wat grientetún seach om wat salade te krijen. Healwei de reis bleau Giuse allinne. Underweis fûn er in strijterkeaper mei in âlde fyts fol rommel om te ferkeapjen. Hja hâlde inoar selskip oant Rome ta.

Augustus kaam. It fabryk gie ticht foar fakânsjes en ik besleat om myn suster Rosa te besykjen, dy't yn 'e heuvels oan' e Mergozzomar oan it herstellen wie. Ik frege de nonnen dy't it hûs rûnen om in pear dagen te bliuwen. Ik hie dit idee krekt oan Giuse neamd. Der wiene oare famkes op fakânsje yn 'e hûs. Under harren is de skientme nicht fan in non. Op 'e moarn fan' e 15de, it feest fan 'e Himelfeart, rôp er ús nei syn keamer nei de mis om te oefenjen. Hy folde ús gesichten mei ferskate crèmes, mascara en lipsticks: wy liken as waaksbylden. Middeis rôp de nichtmuoike har nicht werom: it hie gjin sin om ús sa te behanneljen.

Middeis, doe't ik út it finster nei de mar seach, seach ik Giuse útkomme. Ik woe net sjoen wurde mei dat porslein gesicht. By de doar seach er my hast net. Ik ferûntskuldigde my, ferklearre dat it in eksperimint west hie en dat de oare famkes ek omfoarme wiene. Middeis rûnen wy yn de tún fan it hûs. Tsjin de jouns

groete er my: "Tot gau, yn Domodossola, mar mei dyn gesicht sa skjin en fris as foarhinne."

Haadstik toleve - Violette

Doe't de twa wiken fan de fakânsje foarby wiene, gie ik wer oan it wurk yn it fabryk op de skift fan 13.00 oant 21.00. Wylst ik spoelen yn 'e spil fan 'e masines triuwde, tocht ik oan Giuse, mar tagelyk die ik net hawwe in grutte winsk om him te sjen. Om 21.00 oere klonk de sirene en begûn myn hert hurd te slaan. De map stimpele, seach ik by de útgong fan de poarte in fyts yn it healtsjuster. It wie echt hy: hy kaam op my ta, seach ferlegen nei myn gesicht en sei: "Ik fyn dy sa ienfâldich". Hy liet my op 'e buis fan 'e fyts sitte en brocht my nei hûs. Wy wikselen in ienfâldige goeienachtgroet út. Dit barde hast alle dagen. Sneintemiddei ha wy in pear fytstochten makke yn de tichtby lizzende doarpen. Op in dei naam hy my nei syn hûs om my foar te stellen oan myn heit en mem, twa susters en in broer. Stadichoan yntrodusearre se my ek oan har omkes en neven as freon.

Doe't myn mem ús seach fan it balkon, liet se ús nei it hûs komme. Wylst se doted op dy jonge, ik wie hiel ûnbeslist. Op 8 desimber, de dei fan de Immaculate Conception, myn nammedei, gong de doarbel. It wie de bloemist, dy't my in boeket reade anjers joech. "Mem, Giuse stjoerde my syn bêste winsken!". Wat in teloarstelling doe't ik it briefke iependie: hy wie it net, mar in

jonge fan 14 jier dy't ik tafallich tsjinkaam. It sei "Ik hâld fan dy" mei hântekening. Miskien tocht er dat ik syn leeftyd wie.

Op krystnacht kaam Giuse mei in grutte kleurige faas fol sûkelade en in groetkaartsje. Ik betanke him en wy gongen tegearre nei middernachtmis. Doe't er thús kaam, fertelde hy my: "Moarn moat ik mei myn famylje gean om lunch te hawwen mei myn sibben. Ik sjoch dy wer op Kerstdei". De moarns fan de 26e sei ik tsjin mem: "Ik gean net mear út mei dy jonge, ik jou him de faas werom, ik wol gjin ferplichtingen". En hja mei in strange blik: "Do bist gek, do hiest it wol kinnen ast de sûkelade net al opiten hiest."

Yn 'e folgjende dagen kaam Giuse lykas gewoanlik om my fan it wurk op te heljen. Op it stik dyk te foet of op de buis fan de fyts spruts ik hast net tsjin him. Op nijjersdei 1955 gie ik nei de mis. Hy wie der ek en op it lêst begeliede er my nei hûs. By de doar sei er tsjin my: "Mei ik witte wat jo yn 't sin hawwe om my sa te lijen?", en in trien ûntkaam syn eagen. Dat striede bruts de rêch fan 'e kaniel en ik joech him in glimke. Hy joech my in tût en sei: "Fannemiddei sil ik dy ophelje om nei de vespers op 'e berch Calvario te gean. Nei de vespers sil in film te sjen wêze by de ACLI-klup." Ik akseptearre en wy namen ôfskied. Ik meldde it thús en mem sei bliid: "Sa'n goeie jonge soesto net wer fine."

Om 14.00 oere gienen we op Golgata lâns it ezelspoar mei de kapellen fan de Via Crucis. Sadree't wy berikten it Sanctuary we songen vespers en nei de seine we gongen nei de klup. Ik wit de titel fan 'e film net, mar it wie tige saai, dus ik stelde foar dat wy werom gean nei de stêd nei de Catena bioskoop, dêr't wy koenen genietsje fan in bettere film, neamd "Violette".

Yn april, reizgjend mei de trein troch de Vigezzo-delling en de Centovalli, gongen wy mei syn âlden nei it flower float festival yn Locarno. Wy moete Giuse syn peetfader, dy't yntrodusearre my

as "freondinne". Hy stiek de hannen yn 'e bûsen en naem 10 Switserske franken út syn beurs, joech se oan Giuse en sei: "Goed dien, wannear trouwe jo?". Wy seagen inoar oan, wy hiene der noch noait oer praat.

Yn 'e folgjende dagen begûnen wy it idee fan houlik te fermeitsjen. Wy hawwe der sels thús oer praat. Mem wie bliid mar tagelyk wiene der min finansjele mooglikheden. Stadichoan kochten wy in pear lekkens en wat ûnderguod. Wy hiene gjin spesjale behoeften. Wy gongen op syk nei in lyts, beskieden appartemint. Wy fûnen it yn de âlde wyk Motta en hawwe dêrom de troudei fêststeld: moandei 19 septimber. Ik gyng mei mem nei de stofwinkel Panzarasa om it kant foar de trouwjurk te keapjen en naam it nei frou Tilde, de bontbakker, dy't my altyd tasein hie it mei leafde te meitsjen.

Op it gemeentehûs moast mem de houliksferbod tekenje omdat ik noch minderjerrich wie. De âlden fan Giuse wiene ek bliid. Yn 'e parochy fertelde Monseigneur Pellanda ús prachtige wurden fan bemoediging: "Bliuw altyd beskieden mei in protte leauwen om de freugden en fertrieten te tsjinjen dy't it libben foar ús reservearret. Ik sil jo de reade rinner by it skip litte fine".

Wy moasten de list meitsje fan sibben en freonen oan wa't de geunsten lykas gewoanlik wurde levere. Hiel pear gasten. Giuse syn mem sei "Twa per famylje". Stadich berikten we 35 minsken. De tsjûgen binne keazen: Giuse syn omke Carmelo en foar my Pierino, de arsjitekt fan ús moeting. In wike foar de brulloft makken de manljusrede ûnder lieding fan Don Giuseppe Briacca in feest foar ús. Master Furiga skildere in foto fan groeten op it swartboerd en makke in boekrôle mei de list mei freonen. Der wie ek in tafel bedutsen mei gebak en drinken. Der hie noch noait sa'n feest west yn it oratorium. De kollegiale tsjerke fan de hilligen Gervasio en Protasio waard renovearre en de stoep stie

fol mei puin en stiennen, mar guon reewillige froulju diene har bêst om it op te romjen ta eare fan Giuseppe en Concetta.

Op 16 septimber kamen Zizi en Micherillo oan, ferhuze om't Concettina troude en hy moast har nei it alter begeliede, en naam it plak yn fan har heit dy't der net mear wie.

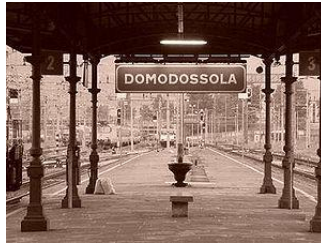
Underwilens kamen der wat lytse kadootsjes oan: in kofjekanne, in kofjemolen, rosolio-glêzen, sets skûtels en bestek fan de sibben en freonen dy't de gunst krigen hiene, in keukenset fan Pierino en syn omkes. De Frouljus Katolike Aksje joech ús in bedside skilderij mei de Hillige Famylje, de assistint Don Benetti in prachtige griene blomfaas mei sulveren dekoraasjes.

De nacht dêrfoar wie lang. Ik tocht oan myn mem dy't oerbleaun wie mei trije jonge bern en mei in pear middels. "Jo hawwe net folle leauwen, hat de redenaarskoalle jo net leard dat der altyd Providence yn it libben is?", sei ik tsjin mysels. Moandei de 19e stie ik om sânren oerein. Frou Tilde kaam yn 'e kanten jurk oan. Hy klaaide my oan en paste de sluier oan dy't ik yn Milaan kocht hie. Om 9 oere kaam de taksy om my nei tsjerke te bringen. Ik wie yn 'e war, ik fûn in see fan minsken dy't my seach. Giuse stie al by it alter op my te wachtsjen mei it boeket oranje blommen, begelaat troch syn suster Rosa, om't mem Olimpia te optein west hie oer it earste bern dat trouwe soe. Ik kaam by him begelaat troch omke Micherillo op de reade loper.

De massa begûn. Monseigneur Pellanda wie ek emosjoneel. Ik tink oan in bemoedigjende homily, de segen fan 'e ringen, de belofte fan libbenslange trou en, oan 'e ein fan 'e seremoanje, de hantekeningen. Op 'e wei nei bûten lei Pierino syn mem, dy't op dat stuit ek myn muoike wurden wie, it kenteken fan 'e froulju fan Katolike Aksje op myn boarst.

Haadstik trettjin - Nij libben

Sadree't de fiering yn 'e tsjerke wie foarby, ferfrissingen folge by de Grandazzi bar yn fia Castellazzo. Tusken de iene en de oare tút mei de gasten ha wy in aperityf hân mei wat pizza en gebak. In spesjale groet en tút foar de skoanfamkes Olimpia en Armando, dy't mei mem gien wiene om de koffer te heljen, en doe nei it stasjon rûnen om de trein om 12.15 oere te heljen foar har houliksreis.

Mem gâlde har eagen út. Wy kamen it fak yn. De stasjonsmaster kundige it fuortgean mei it fluitsje oan, wylst Giuse en ik by it rût út bûgden om ús lêste ôfskied te nimmen. It aventoer fan ús libben begûn.

Sadree't wy yn Florence oankamen, gongen wy rjochting it hotel oanjûn troch mefrou Tilde, de bontbakker. By de lúkse yngong waarden wy begroete troch muzyk, doe brocht de butler ús nei de keamer op de tredde ferdjipping. Foar ús wie alles nij, sels sliepe yn in dûbele bêd.

De earste dei ha wy de stêd besocht, de twadde gongen we nei Piazzale Michelangelo dêr't je hiel Florence bewûnderje koene. Wy hawwe wat foto's makke: Giuse's kamera koe acht swart-wyt foto's meitsje mei in rol film.

Op de tredde dei fertrek nei Rome. It hotel wie beskiedener,

om't it jild dat mei offers besparre wie genôch wêze moast. Wy stoppe foar in pear dagen om de fjouwer basilika's te besykjen dy't Giuse yn it Hillige Jier en de Trevi-fontein sjoen hie. Wy kamen ek werom nei de Esedra-fontein, dy fan 'e ferneamde nacht fan '53 doe't Signora Grazia ûnder de trein foel.

De tiid kaam om nei Sisylje te gean. Nei in lange reis kaam de trein yn Kalaabrije en úteinlik wie Sisylje te sjen fan Villa San Giovanni. Giuse geniete fan dy mominten: de trein dy't op de fearboat laden waard, de Madonnina heech by de yngong fan de haven fan Messina.

Omke Carmelo, mem syn broer, mei syn frou Gaetana en dochters Rosetta en Antonietta wachte op ús op it stasjon.

Se ferwolkomme ús as twa foarsten. Wy bleauwen twa dagen op besite yn Messina: de katedraalklok dy't ik as bern sjoen hie, de Madonna di Montalto en oare hiel moaie pleinen.

Der siet mar ien mankemint yn dat hûs: by itentiid klaaiden de omkes en neven har oan en yn stee fan oan tafel te sitten seine se: "Litte wy in kuijerje lâns de see". Giuse en ik gongen berustend nei bûten mei it gefoel fan pik. Om 23.00 oere kamen we wer thús en de muoike begûn te koken. Op in nacht sette er de slakken yn har skulp yn 'e saus, mar wat telt is leafde, gjin gewoanten.

Op de tredde deis begelieden se ús mei in pear triennen nei de trein. Omke Micherillo wie op it Terme Vigliatore-stasjon mei de taksysjauffeur om Novara te berikken. Zizi, muoike Maricchia en muoike Peppina wachten op ús yn it doarp. It like echt oft de foarsten fan Domodossola oankamen.

De oare deis giene wy nei Badiavecchia om ús beppe Concetta en heit syn omkes, susters en bruorren te besykjen. Op it lytse plein mei de tabakswinkel fan myn beppe kamen in protte ynweners fan it buorskip, dy't my as bern kend hawwe, gear en

rôpen oare minsken: "Concettina is oankommen mei har man!"

Tútsjes, knuffels, reade gesichten. It like my in dream. It wie krekt fiif jier ferrûn sûnt ik it lân ferliet.

Twa dagen letter waarden wy begelaat troch de taksysjauffeur "Cauzi i Lupu" nei Taormina. Middeis brocht er ús nei it restaurant, dêr't wy mei wite wanten betsjinne waarden. Giuse en ik seagen elkoar oan om te sizzen: "Sille wy genôch jild hawwe?". Nei't wy Taormina besocht hawwe en dan Castelmola ûnder in bui, kamen wy tsjin 'e jûn werom nei Novara, wurch mar tefreden.

De oare deis wie it al tiid om werom te gean nei Domodossola. De ferplichtingen fan in nij libben wachtsje op ús.

Haadstik fjirtjin - Us earste nêsten

Ek al hie ik de reis nei Domodossola yn '50 en '53 al ûndernommen, it wie as wie ik foar it earst fuortgien: ik gong nei in nij libben as pear.

Doe't wy de trein op 'e fearboat stapten hienen, gongen wy nei it terras om de Madonnina fan 'e haven en Sisylje stadichoan fuort te sjen.

Mei in trien gongen wy werom nei de koets, sittend op de houten banken. D'r wiene doe gjin buien.

Doe't de nacht kaam, begûnen wy te dûmjien mei ús nekke. Sa no en dan stiene wy oerein om troch it rût te sjen. Op wichtige stasjons makke de stasjonsmaster de namme fan de stêd lûdop bekend. Yn Napels wiene d'r "guaglioni" dy't pizza's ferkochten op 'e stoepen. Slim krigen se earst it jild fan de reizgers, doe gie de trein en sieten se mei jild en pizza.

Stadichoan kamen wy tichter by Milaan. Yn de trein nei Domodossola fieldde ik wer de emoasje dy't ik 5 jier earder foar it earst meimakke hie: Lake Maggiore, de Ossola bergen, de stiennen dakken. Dizze kear tegearre mei myn man Giuse. Om 'e middei berikten wy ús bestimming.

De mem en heit fan Giuse Armando wachten op ús. It wie in feest: as se de klokken meitsje koenen.

In flugge lunch mei mem Olimpia en dan yn ús nije kwekerij yn de wyk Motta om út te rêsten. De oare deis gyng ik myn wurk yn it fabryk werom en Giuse gie werom nei de bou.

Myn tinzen gongen nei myn mem foar myn gebrek oan stipe, mar myn geastlike direkteur Don Benetti moedige my oan om te bidden, en fersekere my dat in protte minsken fan har hâlde. Soms giene Giuse en ik nei har hûs foar lunch, en se genoaten derfan. Underwilens hie ien fan myn susters in baan fûn dy't nije

stipe bydroegen oan de famylje.

Koart dêrnei makken wy mem, mem Olimpia en heit Armando bekend dat se yn july pake en beppe wurde soene.

Ik begon swierwêzensûngemak te fielen, mar it wurk rôp. Doe waarden de arbeiders net beskerme lykas no. Giuse wist in bettere baan te finen as op it bûtenbouplak: in lyts fabryk dy't houten guod makke, lykas tonpinnen, ark foar it ûntraffeljen fan wollen strepen en ek "paungi" (houten spinnen). Op de fyfde moanne begûnen wy de winkels te besykjen op syk nei in kinderwagen foar de takomstige pasgeborene. De breedte wie altyd grutter as de tagongsdoar en wy moasten beslute om te ferhúzjen.

Doe wiene der gjin ynstânsjes, do gongen en fregen hjir en dêr. Providence makke ús in appartemint te finen op 'e twadde ferdjipping fan in hûs yn fia Scapaccino, krekt tichtby de bontwurker.

Binnen in koarte tiid organisearren wy de ferhuzing. Wy wiene net mear yn de binnenstêd, mar ek net fier fuort, tichter by myn wurkplak.

De moanlikse hier wie 8.000 lire, in protte foar ús meagere lean, mar it appartemint wie gastfrij en helder. Op it hôf koene wy ek in pear fjouwerkante meter lân hawwe dêr't ik aromaatyske krûden en blommen kweke koe, myn passy.

Sadree't wy krigen de kaaien wy skjinmakke de keamers en ferklaaid de ruten mei prachtige gerdinen mei kappen en kant gerdinen yn 'e keuken. Nei't de ferhuzing foltôge wie, gie it libben troch as normaal. Myn buik waard hieltyd mear opfallend. Op in dei frege in kollega my wannear't ik thús wêze soe foar kreamferlof en ried my oan om nei de gynaecolooch te gear. Dat ik makke de ôfspraak privee. De dokter skeelde my suver út om't ik te lang wachte hie: "Jo kinne nei de sechde moanne net wurkje

en jo binne al yn 'e sânde moanne: jo hawwe in risiko nommen." De oare deis levere ik it dokumint oan it kantoar en sels de meiwurker sei dat ik nayf wie.

Underwilens makke ik de layette klear troch truien, shirts, skuon en luiers te breidzjen fan âlde lekkens dy't myn mem my besoarge.

Wy gongen ek de bernewein te keapjen, dy't ik klearmakke hie mei troch my yn neutrale kleuren borduerde lekkens, sûnder te witten oft it in jonge of in famke wie. Op 't lêst, op 'e jûn fan 2 july, bruts myn wetter en mei ús koffers al ynpakt setten wy te voet nei it sikehûs. De gynaecolooch dy't my ûndersocht fertelde Giuse dat hy nei hûs koe. De arbeid wie krekt begûn en it duorre sawat 20 oeren. De oare deis kaam er werom nei it kreamsikehûs, wylst ik noch yn de ferlossingskeamer wachte.

Op in bepaald stuit waard in jonge berne en de ferpleechster gie it tsjin de heit fan de poppe, dy't hast siik fiede fan emoasje, te fertellen. Nei in oere koe se ús earste bern, dy't Armando hjitte lykas syn pake, knuffelje. Nei in pear oeren waarden ek pake en beppe, omkes en neven op 'e hichte brocht. It like as wie hy de earste poppe yn 'e hiele wrâld.

Haadstik fyftjin - Wy tankje God ...

De ferpleechkundigen op de kreamôfdieling brochten dit skepsel fan fleis en bloed in pear oeren nei de berte op myn bêd. Se sette it oan myn boarst. Oars as de lappenpop dy't zizì foar my makke hie as bern.

De sikehûsferbliuw wie doe in wike. Foardat we wer thús kamen, giene wy nei de sikehûstsjerke foar "reiniging", in segen fan de pryster.

Op 'e wyk stie alles klear om nei hûs te gean, mar myn holle begon te draaien. De ferloskundige testte myn koarts: 39. Myn pop en ik moasten noch twa dagen bliuwe. Uteinlik op tongersdei de 12e, hast genêzen, kamen wy werom nei hûs. Op snein 15 waard Armando yn 'e nije rolstoel nei it doopfont brocht mei syn heit Giuseppe, syn freon Mariuccia as peetmem en syn peetfader Basilio, in freon fan it oratorium. Ik hie net de wille om it evenemint by te wenjen, om't de âldsten ús út byleauwe oanrieden om thús te bliuwen. Ik makke my tefreden mei it tarieden fan in lytse ferfrissing.

It libben as trijetal wie oars, mar ik kaam aardich goed meiinoar. Ik hie in soad molke, de poppe groeide en ik naam him alle wiken nei de bernedeiferbliuw foar kontrôle.

Spitigernôch gie ik oan 'e ein fan twa moanne wer oan it wurk yn it fabryk. Der wiene doe gjin kwekerijen. De beppes hienen ôfpraat om elk in wike op him te sjen.

Doe't ik de skift fan seis oere wurke, soe Giuse him ferbine foardat hy nei it wurk gie en him nei syn bestimming bringe. Yn it ûnbewuste hie dit bern te lijen en ik skriemde tegearre mei him.

Spitigernôch koe ik it wurk net ferlitte. Stadichoan, mei leauwen, gongen wy as trijetal de reis troch: de earste mielen, de earste stappen wiene prachtige dingen. Op de earste dei fan it

pjutteboartersplak fûn Giuse einliks in better beteljende baan. In pear jier wie er feint op de basisskoalle, dêrnei waard er by de Gemeente oproppe om de funksje fan bemiddeling op te nimmen.

Dit makke in kâns om myn baan yn it fabryk te ferlitten en mysels te wijen oan it bern wylst ik wachte om him in lytse broer te jaan. Op 17 augustus 1962 wiene wy bliid mei de berte fan ús twadde bern. Luciano wie ljochte hûd mei blond hier, it tsjinoerstelde fan Armando. In mearke. Op snein 26 waard hy doopt mei syn heit Giuse, syn peetmem neef Mariuccia en syn peetfader Antonio, Giuse syn broer. Ek dizze kear moast ik thús bliuwe. Doe't myn kreamferlof foarby wie, ferliet ik myn baan om my te wijen oan myn twa prachtige bern.

Op 1 oktober 1962 begon Armando de earste klasse mei syn blauwe foarskot en skoaltas op it skouder. Wy fertrouden it mei in pear triennen oan learaar Leopardi.

Yn dyselde perioade rôp de boargemaster fan Domodossola Giuse op en bea him akkommodaasje oan op de twadde ferdjipping fan it stedsgebou, dat leech bleau doe't de gemeentlike boade mei pensjoen gie. Yn in pear dagen hawwe wy de ferhuzing organisearre. Wy hiene alle foarsjennings yn it sintrum. Jûns, ienris de grutte doar ticht wie, wiene wy de hearskers fan 'e stêd. De demonstraasjes koenen wy fanôf it balkon fan it boargemasterkantoar noflik besjen. Ut ús ruten koenen wy in part fan de merk sjen mei in ieuwenâlde tradysje.

Underwilens sette Luciano syn earste stappen: hy wie de maskotte wurden fan de gemeentemeiwurkers.

Om Giuse syn lean oan te foljen woe ik in baan útfine. Ik begon finsters, bêden en kessens te klaaien foar freonen. It wurd ferspraat en sa waard ik de "gerdyndame". Yn syn frije tiid learde Giuse de gearstalling fan 'e linen ta te rieden en, tankje God,

koene wy genietsje fan in nofliker libben.

Op 1 oktober 1968 begon Luciano ek op skoalle by juf Luisa Cerri.

De tiid gie fluch foarby. Simmerdeis giene wy mei de kampertinte op fakânsje troch Italië. Soms hielendal nei Sisylje, nei myn wenplak.

Yn july '73 sieten wy te kampearjen yn Val d'Aosta en ik begon de earste symptomen fan swangerskip te hawwen. Op 16 febrewaris 1974 kaam lytse suster Daniela foar Armando, dy't hast achttjin jier wie, en Luciano, dy't tolve jier wie. It wie de karnavalsperioade en de minsken dy't nei it rôze lintsje op de doar fan it Stedhûs seagen tochten dat it in grap wie. De parochypriis riede ús oan om de doop op Peaskenacht te fieren, mei ús freon Gianna as peetmem en ús skoanomke Benito as peetfader.

Behalven byleauwe, haw ik dizze kear ek meidien oan it evenemint yn de nacht fan 13 april. De oare deis wiene der hûndert gasten by de resepsje yn it oratorium.

Daniela is ek grut wurden en wy binne no âlder. Us trije bern joegen ús 7 bernsbern: Stefano, Virginia, Greta, Lorenzo, Rebecca, Letizia en Matteo.

It ferhaal einiget. Op 19 septimber 2015 fierden Giuse en ik tegearre 60 jier.

Wy tankje God, Us Leaffrou en al dyjingen dy't ús hâlde.

La Mazza Concetta Maglio, berne yn Novara di Sicilia op 18 april 1936.

Yndeks

1. It heitehûs	7
2. Ut dizze wrâld	14
3. Games yn it sân	25
4. Oalje, spinnewebben en it kweade each	35
5. De ûlen	41
6. Vossia pardon me (It ljocht fan 'e stjerren)	47
7. Emilia	54
8. De flecht fan de sweltsjes	59
9. De doar fan 'e himel	66
10. De moaie tusa	72
11. Porselein gesicht	76
12. Fiolets	80
13. Nij libben	85
14. Us earste nêsten	88
15. Wy tankje God ...	91

